

Slovensko protestantsko društvo
Primož Trubar

LUBI SLOVENCİ

Primož Trubar.

Glasilo za člane društva

Letnik: 2006

Številka: 11

ISSN 1854 - 7109

LUBI SLOVENCİ

Glasilo za člane društva

Letnik: 2006

Številka: 11

Izdalo:
Slovensko protestantsko
društvo Primož Trubar,
zanj mag. Viktor Žakelj

Urednik: Dušan Voglar

Oblikovanje:
Parnas, zavod za kulturo in
turizem Velike Lašče

Tisk: Grafiko, d. o. o.

Naklada: 500 izvodov

ISSN 1854 - 7109

Primož Trubar.

Slovensko protestantsko društvo
Primož Trubar, Ljubljana
Tivolska 50/X
info@drustvo-primoztrubar.si

KAZALO

Govor dr. Vaska Simonitija na osrednji počastitvi dneva reformacije v Ljubljani 2005	3
Govori Antona Zakrajška, Aleksandra Zorna in Bogomira Samse ob 20-letnici Trubarjeve domačije na Rašici	4
Govor Milana Zvera, ministra za šolstvo in šport, na osrednji počastitvi dneva reformacije v Ljubljani 2006	7
Govor Milana Kučana na počastitvi dneva reformacije v Murski Soboti 2006	9
Govor mag. Viktorja Žaklja na počastitvi dneva reformacije v Mariboru 2006	12
Govor dr. Marka Kerševana na počastitvi dneva reformacije v Gornji Radgoni 2006	13
Govor dr. Jonatana Vinklerja na počastitvi dneva reformacije v Krškem 2006	15
Govor Dušana Voglarja na počastitvi dneva reformacije na Rašici 2006	17
20 let Trubarjeve domačije na Rašici	19
Poročilo o delovanju Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar (mag. Viktor Žakelj)	20
Desetletje slikarske kolonije Primož Trubar v Moravskih Toplicah	22
Odkritje doprsij Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina v Krškem in Brestanici (Alenka Černelič Krošelj)	23
Društvene ekskurzije (Marko Zore, Ala Peče)	24
Slikarska kolonija Primož Trubar v Moravskih Toplicah 2005 in 2006	26
Delovanje podružnice v Prekmurju	27
Delovanje podružnice na Rašici	27
O Trubarjevi zasnovi slovenske cerkve	28
Janez Mandelc (Albert Majder)	29
Števan Küzmič (Dušan Voglar)	30
<i>Stati inu obstatu</i> , 3-4 številka (dr. Marko Kerševan)	33
Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa (zbornik)	34
Zbornik Valvasorjevega raziskovalnega središča v Krškem	35

POJASNILO

Glasilo za člane Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar je deset let izhajalo z naslovom STATI INU OBSTATI, leta 2005 pa je preraslo v revijo, ki je povzela njegov prvotni naslov. Revija je zasnovana kot javni interdisciplinarni strokovni in znanstveni medij, ob njej pa mora za obveščanje članov društva izhajati tudi brezplačno interno glasilo; to ohranja dosedanje zaporedje števil. Za bibliografsko razločevanje obeh publikacij pa smo za glasilo izbrali nov, ljubeznivo nagovarjajoči naslov **LUBI SLOVENC**, ki je tako kot prejšnji vzet iz Trubarjeve knjige.

GOVOR DR. VASKA SIMONITJA, ministra za kulturo Republike Slovenije, na osrednji počastitvi dneva reformacije v Ljubljani 2005

Kulturniki naši reformaciji težko pripisujemo kaj drugega kot pozitivne lastnosti, posebej še ob dnevu, kakršen je danes. Najprej je z versko reformo zasejala v naš svet nekatera miselna ali filozofska jedra renesanse, iz katerih je sama izhajala, in najbrž niso usahnila z odpravo reforme, ampak so se vsaj tu in tam ohranila kot seme bodočega spraševanja o človeku in njegovem okolju. Konkretno pa nam je prinesla slovenščino, povzdignjeno v knjižni jezik, prvo slovensko knjigo, tiskarno, stanovsko šolo itd. in predvsem s knjigo oziroma knjigami odprla vstop v prostor, ki nam dotlej ni bil dostopen. Še več, dala nam je tudi ljudi, kakršnih dotlej nismo poznali: osebnosti, brez katerih ljudstvo ne more imeti svoje zgodovine. Če so Slovenci dotlej poznali ljudsko umetnost in v njej nemara kakšnega junaka, pa – razen tega ali onega imena plemenskega vodje – niso imeli ne svojega voditelja ne karizmatičnega človeka preteklosti. Odslej so bili tu ustvarjalni posamezniki, ki so vodili in spodbujali naš razvoj, dobili smo nastavke tiste kulturne javnosti, ki predpostavlja in vzdržuje zavest skupnosti.

V tem smislu je reformacija na Slovenskem naš začetek, zato ni čudno, da nas vedno znova privlači; veliko stvari nas še danes pozitivno preseneča in daje zgled, saj se zdi, da je v svojem razvoju postala neomadeževana – morda zato, ker njene potrebe še niso bile zadovolj?ne do te mere, da bi postala represivna, kot se je pozneje zgodilo marsikje drugod. Tam je seveda prinesla dosti novega in pozitivnega, a ni odpravljala avtoritarnosti in trde oblasti, nasprotno, potem ko se je utrdila, je prevzemala geste in poteze, ki se nato v teku stoletij niso veliko razlikovale od tistih, ki jih je spočetka zavračala. Danes bi v zvezi s tem bilo moč naštetih nemalo primerov. Reformacije s protestantizmom kot oblastno ideologijo potemtakem ni mogoče idealizirati. Kdor torej protestantizem oblači samo v lepe barve, ga ponareja – ali počne to s sumljivimi nameni.

Toda vse to je vendarle videti nekako zunaj naše zgodbe o reformaciji. Ta na Slovenskem razen na severovzhodu iz znanih razlogov sicer ni mogla obstati in se razvijati do današnjih dni, toda v času le nekaj

desetletij je kljub vsemu ustvarila izjemno veliko tistega, kar nas je konstituiralo kot narod. V njej je prvič v naši zgodovini prišlo do svojevrstne kulturne prebuje, čeprav je bil prvotni motiv zanjo religiozen. (A ta vidik bo gotovo tema drugih razmišljanj.) Toda posledice so bile daljnosežnega pomena prav za kulturo: pripravljena so bila tla domači ustvarjalnosti. Tu mi ni treba posebej navajati Trubarjevih del, Dalmatinovega prevoda Biblije, Bohoričeve slovnice in drugih – in čeprav je bilo veliko teh del kmalu prepovedanih, je bila zlasti Dalmatinova Biblija za tisto, čemur danes rečemo jezikovna politika, v bodočih stoletjih obvezujoča. Po mnenju nekaterih je postala tudi temelj naše književnosti.

A o tem ne bi širše govoril. Z današnjega vidika se mi zdi posebno zanimivo nekaj drugega: med drugim na primer, s kakšno vnemo so se protestanti lotili pisanja v slovenskem jeziku. Če globlje pomislimo, lahko rečemo, da je v tem bilo tudi nekaj, kar bi označil za kulturni upor zoper tedanjo slovensko mizerijo, popolno anonimnost in nezno potlačenost ljudstva, ki pod tujim gospodarjem niti ni imelo svojega imena. Tega upora si drugače ni mogoče razlagati kot z izjemno ljubeznijo do ljudstva, ki je bilo potrebno pomoči, in zato človek ne sprašuje za ceno svojega angažmaja. Mislim, da v slovenski zgodovini ljubezen te vrste ni ravno pogosta. Pri posameznikih jo je sicer srečati večkrat, a manjkrat pri gibanjih in skupinah. Pa vendar: najbrž bi jo slabih 200 let kasneje našli pri Prešernovem krogu, ki se je s podobno vztrajnostjo boril proti filistrom in potem s Prešernom dosegel visoko umetnost, in še slabih 200 let po Prešernu pri slovenskih patriotih, ki so se nesebično borili za svoj narod in državo.

In danes?

Nedvomno podobno erotično silovitost pri posameznikih srečamo tudi danes. Toda pri marsikom je uplahnila, pri celi plasti neke slovenske populacije kot da se je docela izčrpala. Vzemimo spet jezik; s kakšno dosledno skrbjo in strastno ljubeznijo so slovenščino pisali protestanti! Danes se lahko vprašamo, ali sta slovenska država in njeno prebivalstvo v tem hipu pripravljena na tak trud, pripravljena spoznavati, priznavati in razvijati bogastvo trubarjevsko-prešernovskega jezikovnega izročila kot vrednoto v novem stoletju. Žal ni malo pojavov, ob katerih je odgovor na to vprašanje negotov: če v Ljubljani že težko najdemo gostinski lokal s slovenskim imenom, če slovenski podjetniki zahtevajo nove in nove izjeme od zakonske določbe, da mora biti firma v slovenščini, itd., itd., potem je jasno, da smo pri tej točki daleč od naših protestantskih predhodnikov.

Seveda pa moram povedati, da problem s slovenščino v javnosti danes ni enostaven. Ne gre vsega pripisati bodisi indolenci, zaničevanju slovenščine ali celo sovražnosti do nje pri delu podjetnikov. Vprašanje

obstoja jezikov malih narodov – in ve se, da celo veliko večjih, kot je slovenski – je svetovni problem, posebej pa problem v Evropski uniji. Znotraj nje bo največ odvisno od nas samih, kako bomo svoj jezik znali zavarovati, in to tako, da se ne bomo izolirali od sveta. Ostati bomo morali odprti, tujim vplivom pa se upreti z lastno ustvarjalnostjo, ki pa brez stika s tujo vrhunsko

ustvarjalnostjo ne bo preseгла lokalnega okolja. K tej odprtosti nas zavezujejo naš zgodovinski začetek v času reformacije, a tudi tisti, ki so pred nami spoznali človeško in duhovno globino ter pomen naših protestantov. Mit o njih nam je v tem primeru lahko spodbuda.

GOVORI OB 20-LETNICI TRUBARJEVE DOMAČIJE NA RAŠICI

Na proslavi 20. obletnice obnove in odprtja Trubarjeve domačije na Rašici (podrobnejša vest o tem je objavljena sredi tega glasila), na kateri je navzoče najprej pozdravil župan Občine Velike Lašče Anton Zakrajšek, sta spregovorila državni sekretar Aleksander Zorn in predsednik nekdanjega Trubarjevega odbora v Velikih Laščah Bogomir Samsa.

ANTON ZAKRAJŠEK

Ko se nahajamo tukaj, bi se morali večkrat spomniti pomena tega kraja, pomembnega tako za občino Velike Lašče kot za celotno državo Slovenijo. Kmalu bo namreč minilo pol tisočletja, ko se je tukaj rodil Primož Trubar, mož, ki je v nam razumljivem jeziku napisal prvo slovensko knjigo. Ponosni smo na to. Prav pisana beseda je tista, ki da narodu identiteto, ki je še kako pomembna za njegov obstoj.

Ko danes praznujemo 20-letnico Trubarjeve domačije, bi želel pozdraviti Aleksandra Zorna, državnega sekretarja pri predsedniku vlade, vse prisotne iz organizacijskega odbora izpred 20 let, vse, ki ste v teh letih skrbeli in delovali na tej domačiji, in vse ostale.

Prav zaradi velikega pomena za nas Trubarjevo domačijo ves čas obnavljamo, večinoma iz lastnih proračunskih sredstev, deloma pa tudi iz sredstev Ministrstva za kulturo, za kar se mu ob tej priložnosti zahvaljujem.

Prepričan sem, da bomo z nadaljevanjem programa dela na Trubarjevi domačiji, ki smo si ga načrtali, poskrbeli za to, da ne bo Slovenca, ki ne bi vedel za Rašico in Trubarjevo domačijo kot zibelko slovenske knjige. Upam, da bomo pri tem našli podporo pri naših medijih in vseh, ki jim slovenska beseda in slovenska knjiga predstavljata neprecenljivo vrednoto.

Naj končam z željo, da bi današnji dan preživeli čim lepše, domov odšli duhovno bogatejši in z lepimi spomini ter bi se tudi v bodoče radi vračali na Trubarjevino in se udeleževali kulturnih večerov, likovnih razstav in drugih prireditev, ki jih razna društva, posamezniki in občina Velike Lašče organiziramo na Rašici.

ALEKSANDER ZORN

Spoštovani gostitelji, spoštovani gostje, spoštovani vsi!

Z velikim veseljem se udeležujem tega slavlja, kajti Primož Trubar je nesporno eden izmed temeljev slovenskega naroda. Še več, brez njega bi si težko predstavljali tudi slovensko državo. Zgodilo pa se je, da bi v pisani in razvejani zgodovini krščanstva lahko ostal ena izmed epizod teologije, eden izmed sporov, če ne bi posegel po tistem, kar je za nas Slovence bistveno in se tukaj še ni zgodilo. Združil je svojo vero in svojo versko dejavnost s kulturo.

Iz tega je naredil enoto, ki nas je utemeljila in ki ne more biti nikoli več presežena.

Pri tem pa je pomembno še nekaj drugega. Vse to se je zgodilo s knjigo. Knjiga pa ni kar tako. Poznamo namreč vsaj tri vere na svetu, ki so verstva knjige: judovstvo, muslimanstvo in krščanstvo. Sveto pismo je knjiga. In to je osnova vere, ki je več kot vera, ker je tudi civilizacija. Ne moremo si predstavljati življenja drugače, kakor tako, da prehaja iz te knjige. Tu ni nič preprosto verskega, kakor si danes to predstavljamo, pač pa je v najširšem smislu tudi globoko kulturnega in civilizacijskega. In predstavljajmo si v tistih časih govoreče Slovence, ki so bili večinoma vezani na tlačanski kmečki narod in nekaj redkih izobražencev, ki so takorekoč še ljudstvo, ne narod, kajti nimajo še pisanega jezika. Kaj se zgodi, če temu ljudstvu daš knjigo in pisani jezik? Tako začetno se to zgodi, da moraš dati zraven še abecednik. Zgodi se, da se začne ljudstvo počasi osmišljati, se samo sebe zavedati in postajati narod. Kasneje se lahko združi v nacijo in državo.

Pa vendar se je simbolno to začelo s knjigo. Kakor je vera lahko vera knjige, je tudi Slovenstvo prišlo iz knjige. To je dvakratna utemeljitev. Enkrat po tistem, kar je sveto pismo, ki smo ga dobili s Trubarjem in njegovimi učenci, in drugič po tem, da smo dobili knjižni jezik in svojo prvo knjigo, ki je naš temelj. V tem smislu je danes komaj razumljivo, kako pomembno je tisto, kar je storil Trubar.

Ker pa je hkrati v Evropi po iznajdbi tiska nastala t.i. Gutenbergova galaksija, ali recimo ogromna civilizacija, od katere naprej se štejejo narodi in države. Trubar nas je postavil tudi v to Gutenbergovo galaksijo, postavil nas je na zemljevid Evrope. Šele z njegovimi knjigami in z njegovim delom smo postali del tega sveta tudi mi. Sicer bi se lahko razgubili kot ljudstvo s številnimi dialekti, kot nekakšno ljudstvo z mnogimi jeziki, mnogimi mešanici. Tako pa imamo danes svojo državo. Tudi Trubar je eden izmed njenih temeljev, če ni prav on praoče vsega, kar se je zgodilo.

Bili pa bi seveda krivični, če bi rekli, da je pripeljal v te kraje tudi kulturo samo. Kultura in vera sta tukaj že bili, krščanstvo je že bilo, katolištvo je tukaj že bilo. Knjige pa vendarle še ni bilo. In če smo natančni, tudi Trubarja ne bi bilo, če bi ne bilo katolištva. Zato kljub temu, da je bilo 300 let zagate z njegovim spominom, pa vendar tudi katolištvo nikoli ni moglo mimo Trubarja in nikoli ne bo moglo. Trubar je več kot vse to in je za nas izrednega pomena.

Morda je pomembno še nekaj. Bil je izgnanec. Kakor da bi se uresničilo tisto svetopisemsko reklo, da nihče ni prerok na lastnem dvorišču. Moral je ven, da se je vsaj po 480-ih letih, kajti danes je 20-letnica, vrnil tako zelo, da brez njega sploh ne moremo razumeti tega prostora in te institucije, ki je iz njega nastala. Slovenci smo očitno tak narod, da svoje izgnance vračamo zelo pozno, pa tudi zelo temeljito. Tukaj ne morem mimo tega, da bi se ne spomnil in primerjal Trubarja tudi z Jožetom Pučnikom. Tudi on je bil izgnanec in tudi on nam je prinesel nazaj nekakšno civilizacijo demokracije, in kakor da bi Trubar postavil arhetip tega dela, se je uresničeval do današnjih dni.

Trubar je končno na mestu, ki mu gre. In tisti, ki ste ohranjali to domačijo, ste ohranjali enega izmed krajev, kjer je doma slovenska država. Ne pozabimo tudi, da je slovenski jezik pravzaprav izšel iz teh krajev. Šele kasneje, s Prešernom, je postala osnova gorenjščina, sicer pa je slovenski knjižni jezik izšel iz te dolenjščine tukaj, mešane z nekoliko ljubljansčine, pa vendarle, to je Trubarjeva iznajdba. In posledično je iznajdba vse, kar je danes, tudi mi, to kar govorimo, tako kot se pogovarjamo, tako kot se razumemo, tako kot pišemo, vse to je povzročil Trubar. Hvala mu in hvala vsem vam, ki ste njegovo domačijo ohranjali.

BOGOMIR SAMSA

Pred dvajsetimi leti, ko sem na tem prostoru nagovoril množico ljudi, sem jo pozdravil:

»Spoštovani častilci Trubarjevega spomina!

V imenu domačinov Trubarjevih krajev in v imenu Odbora za počastitev 400. obletnice smrti Primoža Trubarja pozdravljam vse ljubitelje pisca prve slovenske knjige, utemeljitelja slovenske kulture, očeta slovenstva.

Pozdravljeni vsi, saj s svojo navzočnostjo popravljate zgodovinsko krivico možu, ki je vse življenje posvetil svojemu ljudstvu. Pozdravljeni vsi tisti, ki ste v želji, da bi končno na Primoža Trubarja ostal trajen spomin, prispevali, da Trubarjeva domačija oživlja kot pomemben kulturni spomenik. Tudi ta spomenik nam govori, da je Primož Trubar po 400 letih oživel med nami v vsej svoji veličini.«

Naj ta pozdrav velja tudi danes zbranim!

Da smo tukaj bili in smo danes, so se morale uresničiti sanjske želje: ustvariti trajen in spoštljiv spomin na našega slavnega rojaka.

Pred več kot dvajsetimi leti je bila današnja Trubarjeva domačija zasebna posest Polakovega Jožeta. Ker ni imel naslednika, mlinarja ali žagarja, se je pojavila možnost odkupa. France Rigler, trmasti ustvarjalec različnih želja in neslutnih uresničenj, je po Janku Žužku za to pravočasno izvedel in njegovi naravi primerno s takratnim posestnikom Francetom Kastelicem sklenil kupčijo, da je Temkov mlin prešel v narodno last. Pogodbo je sklenil Sklad za urejanje stavbnih zemljišč takratne občine Ljubljana Vič-Rudnik

Nakup Temkove domačije je bil temelj za obnovo in vzpostavitev domačije kot Trubarjevega spominskega prostora in začele so se priprave na gradbena dela.

Hkrati so se snovale zamisli znamenite počastitve Trubarjevega imena; pobuda se je porajala med nami – krajanji. Ustanovili smo krajevni Trubarjev odbor za počastitev 400-letnice Trubarjeve smrti, ki je iskal povezave s takratno občino in republiko. Krajevna zamisel je dobila vseslovensko in končno državno potrditev. Potem smo domačini in strokovnjaki različnih strok združili svoje umske ter fizične moči in nastajala je domačija našega Trubarja, ki mu je bil usojen »Nigdirdom«. Od zunaj naravna kot v Trubarjevih časih, notranjost svečana, nekonvecionalna, umirjena in hkrati razgibana, podobna njenemu lastniku.

Za zunanjo identičnost stavb z našo naravno in kulturno dediščino je bila potrebna posebna previdnost in natančnost ter seveda dovolj denarnih in drugih sredstev. Bremena smo razdelili gospodarstvom po proizvodnih interesih: žago Gozdnemu gospodarstvu Kočevje s podružnico v Velikih Laščah, mlin podjetju Žito, kozolec in Stritarjevo kaščo Kmetijski zadrugi iz

Velikih Lašč. Glavni poslopji smo obnavljali s skupnimi močmi. Z republiškim odborom smo ustanovili Trubarjev sklad, ki je bil bolj znan kot Trubarjev dinar. Namen tega sklada je bil poleg zbiranja potrebnih sredstev tudi osveščanje ljudi o zgodovinskem pomenu Trubarja za Slovence. Uspeh je bil vsestranski in čudovit. Časopisi *Delo*, *Dnevnik* in *Večer* so redno objavljali oglase in sezname prispevkov številnih darovalcev. Med temi je bilo več različnih organizacij in mnogo posameznikov. Nekateri so kar nekaj časa redno prispevali od svojih osebnih dohodkov. Med temi sta bila Andrijan Lah in Zora Rape. Mnogi so v Trubarjev sklad odstopili celotne avtorske honorarje.

Zbiranje sredstev, zlasti pa Sklad Trubarjevega dinarja, je združevalo vse Slovence doma v Sloveniji, zamejske Slovence na Tržaškem in Koroškem ter izseljence v Avstraliji. Pri zamejskih in izseljenih Slovencih so organizirali zbiranje po svojih združenjih zlasti Boris Pangerc in Rudi Pavšič na Tržaškem, Marjan Šturm na Koroškem in Jože Žohar v Avstraliji. Zbrana devizna sredstva smo porabili za nakup avdio-video tehnike, ki se je takrat dobila v tujini za devize.

Med darovalci so bila mnoga podjetja, ki so prispevala material za gradnjo in ureditev ali opravila razna dela, zlasti urejanje okolice, melioracijska in razna inštalacijska dela.

Kljub temu je bilo potrebno zbrati še več kot 60 milijonov takratnih dinarjev. Polovico tega je bilo zbranega s Trubarjevim dinarjem. Drugo polovico sta prispevali Ljubljanska kulturna skupnost in Kulturna skupnost Slovenije. Prvi prispevek pa je bil od Evangeličanske cerkve, in sicer 25.000 nemških mark, kar se je porabilo za vitraže.

Dvainpetdeset slovenskih likovnih umetnikov je pod vodstvom zbiralne akcije Jožeta Centa podarilo 54 umetniških del za avkcijsko prodajo. Drago Tršar pa je podaril kip Primoža Trubarja.

Ko smo v letih od 1982 do 1986 ustvarjali Trubarjevo domačijo in pripravljali slovesno prireditve za odprtje domačije, smo pripravljali tudi počastitev 150. obletnice rojstva Josipa Stritarja ter uredili spominske sobe v Levstikovem domu, namenjene spominu na Levstika, Stritarja in Trubarja.

Za izvedbo vsega tega, je bilo potrebnih veliko organizacijskih sposobnosti in pripravljenosti. Za to so se zavzeli vsi člani krajevnega in republiškega odbora ter sekretariata za počastitev 400. obletnice Trubarjeve smrti, še posebej pa predsednik odbora dr. Anton Vratuša, podpredsednik Sergej Vošnjak in čudoviti organizator, ki je bil tako rekoč duša vsega, Jože Osterman. Franc Dimec, takratni vodja Ljubljanske kulturne skupnosti, nas je reševal velikih finančnih stisk. Janko Moder je trdno povezoval nemške in slovenske prijatelje Primoža Trubarja. Janez Bogataj je svetoval o

primernem opremljanju mlina in žage.

Jože Javoršek, izjemen stilist, mojster besede, svetovljan, a vedno vračajoč se v svoje Lašče, v kotiček lepote, v trdnjavo njegove zavesti, in Janez Debeljak, znan po preproščini, sicer pa široko izobražen in razgledan, ter Janez Gruden, ki mu je bila knjiga poslastica že od mladih dni in je vse v povezavi z njo udejanjal v Laščah že vrsto let, Marija Perhaj, ki je z umirjenimi, dobro premišljenimi nasveti podžigala Javorškove ideje, so v več takrat natisnjenih publikacijah sporočali o našem zgodovinskem kraju in iz njega izhajajočih velikanov ter osmislili različne dejavnosti, ki so bile vredne moža, kateremu so bile namenjene.

Janez Gruden pa je bil kot dolgoletni vodja Kulturno umetniškega društva Primož Trubar tudi pomemben in uspešen organizator in izvajalec kulturnih prireditev, osebno pa je postoril karkoli in kjerkoli je bilo potrebno. Helena Grebenc Gruden je prispevala vrsto oblikovnih rešitev. Mirko Modic je vedno sodeloval na sejah odbora in s svojo zadržano previdnostjo ustvarjal posebno resno vzdušje, kar je dajalo trdnost vsem skupnim odločitvam; v dramskem delu pa je ustvaril pravi lik Trubarja. Jože Centa je ustvarjal likovna dela samostojno in v okviru slikarskih srečanj ter organiziral zbiranje umetniških likovnih del za Trubarjev prispevek. Tone Klinc, zelo natančen načrtovalec in vodja zunanjih ureditev stavb in okolja, je ohranil avtentičnost stavb in urejeno kmečko dvorišče z žagarsko in mlinarsko dejavnostjo, z nasipi pa odpravil večkratne poplave; nastalo je privlačno okolje s posebnim otočkom. Tone Žagar je postoril vse tisto, kar zahteva strokovno fizično silo in bil skrben in natančen vzdrževalec javnih kulturnih površin. Arhitekt Marjan Loboda in Jaro Dolar sta domiselno oblikovala notranjost spominske sobe, Veljko Toman pa je umetniško zamisel prenesel na stene na način, da po dvajsetih letih še vedno ohranja vso popolnost. Tomaž Perko je ustvaril portrete Trubarjevih sodobnikov, Stojan Višnar pa jih je vgradil v stekla oken kot vitraže. Peter Štaut je mojstrsko izdelal spominske eksponate, to je knjigoveške posnetke izvornih Trubarjevih tiskanih del, Drago Tršar pa je ustvaril Primoža Trubarja, ki nas sprejema na pročelju hiše in gosti v glavnem poslopju. Stane Jarm je s svojim umetniškim delom pokazal na spominsko hišo. Mnogi likovniki, ki jih je uvedel naš domačin Jože Centa in jih vsakič sprejme ter predstavi neumorna Helena Grebenc Gruden, pa vsakoletno ustvarjajo posebno umetniško in razpoložensko vzdušje s svojimi deli na srečanju in razstavi, imenovani Trubarjevi kraji.

Za prireditve v dneh takratnih Trubarjevih slavnosti je skrbelo Kulturno umetniško društvo Primož Trubar. Med drugim je uprizorilo odmevno Javorškovo dramsko delo *Življenje in smrt Primoža Trubarja*; v uprizoritvi

so sodelovali člani dramske sekcije in pevskega zbora pod vodstvom režiserja Bojana Kaplja. Franc Gačnik je poskrbel za glasbeno podobo pevske spremljave, Jože Gačnik pa je vodil pevski zbor, ki je izvedel številne Trubarjeve pesmi. Za danšnjo slovesnost se mu je posrečilo ponovno zbrati svoje pevske kolege in nam predstaviti njihovo oživljeno glasbeno sporočilo iz Trubarjevih dni.

Mnoge rešitve so pomagali izvesti takratni svet krajevne skupnosti in druge družbene organizacije. Je pa še mnogo udeležencev raznih dejavnosti, vendar je vse težko navesti. So pa vsi darovalci navedeni v spominski knjigi.

Mnogi sooblikovalci Trubarjeve domačije niso več med nami: Jože Javoršek, Jaro Dolar, Sergej Vošnjak, Josip Vidmar, škof dr. Vekoslav Grmič, Jože Koruza, Jože Smole, Franc Dimec, Janez Debeljak, Franc Rigler, Tone Žagar, Tone Klinc, Karol Kobe, Franc Gačnik.

V času gradnje Trubarjeve domačije in priprav na slavnosti je med predstavniki različnih političnih, znanstvenih, strokovnih in teoloških institucij in domačini, ki so dejavno uresničevali gradnjo in priprave, prihajalo do zblizanja – do zblizanja ljudi z različnimi pogledi, kajti vse je bilo podrejeno Trubarjevemu spominu.

Porajalo se je zblíževanje med verniki Rimskokatoliške in Evangeličanske cerkve. Teološka fakulteta v Ljubljani je že spomladi 1986 organizirala simpozij o Primožu Trubarju. Nadškof dr. Alojzij Šuštar je v času prireditev dvakrat obiskal Rašico in Velike Lašče ter si ogledal dramsko delo *Življenje in smrt Primoža Trubarja*. Katoliški duhovniki so pisali članke in knjige o Trubarju, kot na primer Jože Rajhman. Katoliški in evangeličanski duhovniki so živo delovali v Trubarjevem odboru.

V času večdnevni Trubarjevih slavnosti se je krepila

narodna zavest. O tem priča zanimiv dogodek. Ko je na eni izmed prireditev moški pevski zbor zapel *Zdravljico*, je v dvorani vstal Jože Javoršek, za njim Josip Vidmar, nato pa vsi drugi. S tem je *Zdravljica* takrat prvič dobila pomen himne, čeravno to še ni bila. Podobno se je zgodilo na glavni slavnosti na Rašici, tokrat je bil pobudnik Jože Smole. Ganljivo je bilo, ko so tako različni gostje nepričakovano in nenačrtovano posvetili čast in spoštovanje naši *Zdravljici*.

Pred dvajsetimi leti je Primož Trubar v svoj rojstni dom vstopil pri glavnih vratih. A ne sam. Sledil mu je spreved najvišjih predstavnikov tedanje oblasti, od predsednika predsedstva SFR Jugoslavije Sinana Hasanija do predstavnikov vseh republik, v njem so bili predstavniki naše in nemške Evangeličanske cerkve z njihovim pastorjem na čelu, v njem je bilo ljudstvo z vseh koncev Slovenije. Rašica je bila tisti čas državno središče, romarsko svetišče, kraj zanosa in ponosa.

Vsako obdobje bivanja človeštva rojeva izjemne osebnosti, ki s svojim ustvarjalnim delom civilizacijsko, kulturno dvignejo svoj narod. Poleg narodnih razsvetiteljev pa so tudi tisti, ki ne dopustijo, da bi te zagrnila pozaba. Tudi njim moramo biti hvaležni.

In danes:

Zadovoljni smo, da je ves čas zagotovljeno redno vzdrževanje Trubarjeve domačije, da se je v njej živahno kulturno življenje, ki ga prinašajo tudi novi ustvarjalci kulturnih vrednot; mnogo je dogodkov, ki bi jih bil tudi Trubar vesel. In zlasti mladi obiskovalci na razumljiv način spoznavajo Trubarjevo življenje in njegovo vlogo za lube Slovence. Trubarjeva domačija izpolnjuje poslanstvo.

Pripravljajmo pa se na 500. obletnico rojstva našega rojaka! S ponosom pripovedujmo svetu, da je tu Trubarjev dom! Srečujmo se na Trubarjevi domačiji in počutimo se na njej dobro!

GOVOR MILANA ZVERA, MINISTRA ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT, NA OSREDNJI POČASTITVI DNEVA REFORMACIJE V LJUBLJANI 2006

Spoštovani gospod predsednik, spoštovani gospod škof Geza Erniša, dame in gospodje, pozdravljam vas na predvečer državnega praznika - dneva reformacije.

Slovenci smo pred petnajstimi leti, v času nacionalne osamosvojitve, razglasili 31. oktober za državni praznik zaradi pomena, ki ga pripisujemo protestantskemu gibanju za razvoj slovenske književnosti.

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo smo se tudi formalno zavezali evropskim demokratičnim

vrednotam, med katere sodijo demokracija, svoboda, enakost, človekove pravice in svoboščine. Naša pot v evropski družini je uspešna, mnogokrat nas postavljajo za zgled ostalim pridruženim članicam in državam, ki si prizadevajo za vstop v njo. Suvereno se pripravljamo na predsedovanje tej veliki družini v prvi polovici leta 2008. Toda naša umestitev v evropski prostor ni od včeraj.

Čez dve leti se bomo spominjali petstote obletnice rojstva Primoža Trubarja, vizionarja in človeka, ki je

leta 1550 svoje rojake nagovoril z besedami '**Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu pravo spoznane božje skuži Jezusa Kristusa prosim**'. Z močjo pisane besede in strastno govorniško karizmo je Primož Trubar osrednja osebnost slovenske protestantske reformacije, ki sodi v okvir evropskega reformacijskega gibanja.

Ob izteku srednjega veka se je v evropskem prostoru začela utrjevati miselnost, ki je človeka dojemala kot individualno bitje, vendar je bila njegova osebnost zaznamovana s strahom. Človekov obstoj so ogrožale smrtonosne epidemije kuge, nenehni vojaški spopadi, katastrofalni potresi, pa tudi širjenje osmanskega imperija. Strah in slutnja ogroženosti sta botrovala hlastanju za posvetnimi dobrinami, pa tudi vdajanju nebrzdanim strastem. Ravnanju nekaterih cerkvenih oblastnikov, predvsem pa prodajanju odpustkov, je leta 1517 odločno nasprotoval nemški menih in profesor Martin Luther, ki je s svojimi spisi sprožil val zahtev po prenovi verskega in vsakdanjega življenja, s tem pa odločilno vplival tudi na oblikovanje nove duhovne in kulturne podobe Evrope. Evropski Zahod je bil po dolgotrajnih verskih sporih in spopadih še vedno krščanski, toda ne več čisto enoten v verskem smislu. Na severu je zmagala protestantska reformacija, na jugu pa katoliška prenova. Obema pa je poslej skupno večje spoštovanje človeka kot posameznika, ki je odprlo prostor t.i. razsvetljskemu projektu.

Luthrovo sklicevanje na evangelij je sprožilo vprašanje dostopnosti božje besede vsakemu človeku. Prevajanje Svetega pisma v nemščino in druge jezike je postavilo temelje posameznih nacionalnih književnosti, med drugim tudi slovenske. Pri tem seveda ne gre prezreti prvih zapisov slovenskega jezika v brižinskih spomenikih konec 10. stoletja, ki so najznamenitejše znamenje zgodnjega vključevanja slovenskega kulturnega in verskega prostora v evropskega. V dokaj viharnih časih šestnajstega stoletja pa je Primož Trubar utrjeval pot slovenskemu knjižnemu jeziku in književnosti ter začetke šolstva v slovenskem jeziku. Ljubezen do Boga in ljubezen do domovine stojita v osrčju Trubarjevega delovanja, ki ga sprva zaznamujeta dve osnovni knjigi: *Abecedarij* in *Katekizem*, v kasnejših letih pa še vrsta del, potrebnih za bogoslužje in šole v slovenskih deželah.

V letih med 1555 in 1577 je Primož Trubar poskrbel za natis vseh delov *Nove zaveze* v slovenskem jeziku, pa tudi za prevod Psalmov *Stare zaveze*. Za izhodišče slovenskega knjižnega jezika je vzel ljudski jezik svojega rojstnega kraja, vasi Rašica v osrednji Sloveniji, in ga oplemenitil z izrazi z drugih slovenskih govornih področij, kjer je hodil in deloval. Evropsko pomembni intelektualec Trubar, ki si je dopisoval z mnogimi vidnimi osebnostmi tedanjega časa, je svojim rojakom poskušal približati Božjo besedo na kar najbolj razumljiv način. Med črkopisi se je odločil za

humanistično latinico, ki se mu je zdela najlepša in najpripravnejša za zapisovanje slovenskega jezika.

Trubar in njegovi duhovni sopotniki so v dobrih štiridesetih letih izdali skoraj petdeset knjig v slovenskem jeziku, nekaj prevodov osnovne krščanske literature ter lastna originalna dela. Med njimi so najpomembnejši Trubarjev prevod *Svetega pisma Nove zaveze*, Dalmatinov prevod celotne *Biblije*, Bohoričeva gramatika slovenskega jezika ter Trubarjeva *Cerkovna ordninga*.

Katekizem, *Sveto pismo z razlagami*, koledar, pesmarica, cerkveni spisi, slovnica, učbeniki, slovar predstavljajo temeljni fond razvitih književnosti 16. stoletja, kamor se je z navedenimi književnimi deli umestila tudi slovenska. Protestantske knjige so izhajale v visokih nakladah in s podporo tedanje družbene elite, ki je v delovanju slovenskih protestantov prepoznala svoj interes. Pisanje, prevajanje in izdajanje knjig za dobrega pol milijona tedanjih Slovencev, večinoma nepismenih, je pomenilo ogromno delo, ki izpričuje pogum, znanje in optimizem slovenskih protestantov, obenem pa govori o njihovi izjemni vitalnosti.

Ta se kaže tudi v načrtih slovenskih protestantov o ustanavljanju šol. Trubarjeva misel **o šoli v domačem jeziku pri vsaki fari** je sprožila proces ustanavljanja prvih osnovnih in stanovskih šol v slovenskem jeziku. Z jezuitskimi šolami in uvedbo obveznega osnovnega šolstva v drugi polovici 18. stoletja se je dvignila izobrazbena raven Slovencev, šolstvo pa je postalo eden najmočnejših dejavnikov slovenskega nacionalnega oblikovanja.

Trubarjeva dela so bila po letu 1596 na seznamu knjig, ki so bile katoličanom prepovedane. Kljub temu jih akcija katoliške prenove ni mogla zaobiti. Za uporabo delov protestantskega prevoda *Nove zaveze* je pridobila celo posebno papeško dovoljenje. To je izjemno pomembno dejstvo, ki ga večkrat spregledamo, ko opisujemo ta čas kot totalno ločitev duhov.

Trubar je osrednja osebnost slovenske kulturne zgodovine, človek, ki je s svojim delom odločilno vplival na potek slovenske zgodovine. Njegova podoba je skupaj s pomenljivimi besedami **Stati inu obstati** upodobljena na novem slovenskem kovancu za en evro. Misel tega pokončnega in neuklonljivega moža nas bo spremljala v družini evropskih narodov in nas spominjala na prelomne trenutke v 16. stoletju, ki so tako zaznamovali slovensko zgodovino.

Slovinci smo z ustanovitvijo slovenske države ustvarili okolje, ki se vse bolj zaveda pomena izobrazbe za obstoj in uspešno preživetje v času globalizacije. Dobro izobraženi Slovenci in Slovenke, sposobni soočati se z izzivi vsakdana ter z jasnimi občutki kulturne pripadnosti, so porok slovenske uspešnosti in prepoznavnosti tudi v tretjem tisočletju.

Naj bodo vztrajnost, pokončnost, gospodarnost in trdoživost, pa tudi širina duha, ki so jo izkazovali Trubar in njegovi protestantski sodobniki, neminljiv zglede sedanjemu in prihodnjim rodovom.

Članom slovenske evangeličanske cerkve v Republiki Sloveniji ter ostalim državljanom in državljanom še enkrat voščim lep praznik. Vam, tukaj zbranim, ter vsem pred radijskimi in televizijskimi sprejemniki, pa prijetno nadaljevanje večera v družbi naših sijajnih umetnikov.

GOVOR MILANA KUČANA, NEKDANJEGA PREDSEDNIKA REPUBLIKE SLOVENIJE, V MURSKI SOBOTI 2006

Slovenija je dan reformacije razglasila za državni praznik in tako izrazila globoko spoštovanje do izjemne vloge protestantizma pri oblikovanju Slovencev v moderen narod. Zvesta tej vlogi je današnja slovenska Evangeličanska cerkev kot del slovenskega občestva uporabila svoj vpliv v svetu, zato da bi bil naš narod razumljen in da bi dobil podporo, ko se je odločil, da si je ustvaril državo in z njo stopil v mednarodno življenje. Praznik reformacije je slovenski praznik in je priložnost, da si v spomin priključimo njeno univerzalno vodilo. Ta glasi: "Biti človek, postati človek vsakemu človeku".

Velja se vprašati, ali je to vodilo reformacije še živo pri Slovencih? Se lahko opremo nanj tudi danes, ko človeštvo išče odgovore na zapletene dileme sodobnega sveta?

Svet, kakršnega smo ustvarili ljudje našega časa, je svet naglega in globokega spreminjanja. Dosedanja sicer krhka, a vendarle dovolj zanesljiva ravnovesja odpovedujejo. Spreminjajo se temelji ureditve sveta in izgublajo se temeljne vrednote. Meje med mirom in vojno, med civilizacijo in barbarstvom se nevarno tanjšajo. Znanstveniki opozarjajo na kataklizmična razsežja, ki jih naš razum stežka obvladuje. Ljudje so zaskrbljeni za svojo varnost in prihodnost, počutijo se negotovo. Več je vprašanj, kam vodi prihodnost, kot je odgovorov.

Slovenija je šla v zadnjih desetletjih skozi velike spremembe. Šla je skozi proces razpadanja evropskega socialističnega in komunističnega sveta z razkrojem ideologij in vrednot lažnivih režimov, ki niso bili sposobni odgovarjati na izzive sveta. Ta ni bil enak tistemu iz časov socialističnih in komunističnih revolucij.

Slovenija je šla skozi proces demokratičnih sprememb z veliko optimizma, samozaupanja in vere v utemeljenost svojih odločitev ter s političnimi, gospodarskimi in kulturnimi dosežki, ki nam jih je priznaval ves svet. Kljub številnim dilemam, tudi etičnim, si je ob svojem nastanku postavila zelo visoke standarde. Zavezala se je najbolj zlahtnemu v evropskem

duhovnem izročilu in z njim utemeljevala svoje odločitve. Zavrnila je nasilje in nestrpnost. Zavezala se je svobodi in dostojanstvu posameznika in manjšin. Varovala je enake pravice drugih narodov iz nekdanje skupne države. Zavarovati jih je hotela pred vojno in nasiljem. Ponudila je roko sodelovanja in spoštovanja. Delala je za mir in proti vojni. Uprla se je lažnivi Miloševići politiki, ki je bila pripravljena svoje ozke politične cilje plačevati z življenji ljudi in opustošenjem držav. To so visoke etične zaveze, ki ostajajo tudi trajno merilo za presojo dogajanja, strukturnih in vrednotnih sprememb v slovenski državi. Tudi merila za presojanje vsakokratne politike ter njenih dejanj in odločitev.

Zdaj je Slovenija udeleženka procesov v drugačnem, soodvisnem svetu, v katerem je potrebno najti rešitve za vrsto zelo zapletenih in med seboj prepletenih problemov, za vprašanja kot so segrevanje ozračja, ekološke katastrofe in enegetske krize, za prepada med bogatim in revnim delom človeštva, za upravljanje s sodobnimi tehnologijami in znanjem, za odnose med civilizacijami, rešitve za vojne na Balkanu, Iraku in drugje, pa vse do terorizma, mednarodnega kriminala in ilegalnih migracij. Živimo v tem svetu in svoji odgovornosti za reševanje teh problemov se ne moremo izogniti.

Moja izkušnja iz vseh velikih izzivov Slovenije, katerih priča in aktivni udeleženec sem bil in še vedno sem, mi vedno bolj pritrjuje, da politika, ki želi odgovorno usmerjati in uravnavati velike družbene procese, potrebuje čvrsto navezanost na etične vrednote, ki postavljajo okvir za vrednotno presojo problemov in služijo kot kriterij za odločitve in delovanje. Tako si tudi državljanji ustvarjajo merila za svojo sodbo o politiki in njeni verodostojnosti. Politika brez načel postaja jalova, nepregledna, neverodostojna in manipulativna. In kar je najpomembnejše, izgublja zaupanje ljudi prav v razmerah, ko bi potrebovali vrednotne opredelitve in ko bi morala, morebiti bolj kot kdaj koli prej, potrjevati in upravičevati svoj smisel, da vodi javne zadeve in deluje v obče dobro ter pri tem išče zaveznitva z državljanji. V nasprotju s tem se

dostikrat dozdeva, da je smisel političnega delovanja le oblast zaradi oblasti in medsebojno izigravanje z vsemi sredstvi. Posledice tovrstne politike vodijo v dovetnost ljudi za populizme in fobije. Vodijo v pripravljenost, da ploskajo ob spopadih v političnih arenah, ki nadomeščajo vrednotno in programsko razvojno platformo družbe. Vodijo v volilni poraz političnih strank, ko se ljudje odločajo za nestrankske liste in za neudeležbo na volitvah.

Primerov odstopanja politike od etičnega ravnanja je veliko, v svetu in doma. Naj omenim le nekaj. Zavestno manipulacijo na primer z obveščevalnimi podatki o obstoju orožja za množično uničevanje kot izgovor za vojno proti Iraku; dogodke z Gyurcsanijevo vlado v sosednji Madžarski; dolgo odlagano priznanje ameriškega predsednika o obstoju tajnih zaporov CIA; dogajanje v Darfurju. Tudi doma ne manjka slepil in zavajanja. Recimo ob radikalnem oženju javnega, torej tistega, čemur rečemo »res publicae«, v korist zasebnega – posebej izrazito v zdravstvu in šolstvu, v nasprotju s predvolilnimi obljubami; ali ob spremembah davčnega sistema, s katerim naj bi domnevno pridobili vsi, tudi državni proračun, in se naj ne bi znižala socialna varnost v korist premožnejših; ali ob napovedih o umiku države iz podjetij; ali ob napovedih o zmanjšanju korupcije in klientelizma v primerjavi s počtetjem prejšnje oblasti; ali zagotovilu, da slovenski vojaki ne bodo šli v Irak; ali nenazadnje ob poskusu, kako iz zavržnega ravnanja poslanca, ki je izigral zakon, narediti moralno vrednoto. Še bi lahko našteval.

Porečete, da ni to nič novega, češ da je politiki veliko tega vrojeno in se je z njeno neetičnostjo preprosto potrebno sprijazniti; da politika pogosto nima čvrste etične drže in dosledne usmeritve, da je lažniva in da moralo celo izrablja in izigrava.

Ni vedno tako. Predvsem pa se je svet spremenil. Ima ogromno nakopičenega znanja, neverjetne tehnologije, neskončno informacij in veliko bogastva. Človek je stopil v vesolje, izdelal je atomsko, biološko in kemično orožje, zmore povzročati pandemije. Razpolaga z znanjem in tehnologijo za vpogled v nastajanje življenja, ima znanje in tehnologijo celo za umetno ustvarjanje življenja. Ima pa hkrati tudi sredstva, s katerimi lahko življenje na planetu uniči.

Prav sposobnost samouničenja je tisto novo, kar današnjega človeka razlikuje od vseh prejšnjih rodov človeštva. Kar si je politika doslej dovoljevala, ji ni nujno dopuščeno tudi odslej. Brez čvrste etične orientacije človeštvo v sodobnih razmerah namreč nima dobre in varne perspektive. Pomanjkanje etične orientacije, vizije in prakse oblasti pri uporabi njenih vzvodov na političnem, gospodarskem, medijskem, znanstvenem in tehnološkem področju lahko ogrozi ravnotežje sveta in prihodnost človeštva. Pomen moralnih vrednot kot

temelja odločanja na vseh ravneh družbene organizacije mora biti v današnjem globaliziranem svetu izostren do skrajnosti.

Človeštvo je izpostavljeno dvema temeljnima grožnjama. Prva je grožnja preživetju. Druga pa je grožnja vrednotam. Tistim temeljnimi, univerzalnim, ki predstavljajo mejo med barbarstvom in civilizacijo, mejo med redom in kaosom, med mirom in vojno vseh proti vsem.

Zato se človeštvo mudi na zmenek s samim seboj, na zmenek o tem, kaj hoče, zmore, mora storiti in kako bo za to prevzelo odgovornost. Ve, kako krhek in ranljiv je njegov življenjski prostor. Ve, da je odslej dogovor lahko samo o tem, kako vse izjemne tehnične in znanstvene zmogljivosti, ki so plod človeške inteligence, usmeriti v obnavljanje smisla in odgovornosti za človečnost. In ve, da mora biti tej nalogi kos tudi politika, ki mora spodbujati nastajanje vizij držav, mednarodnih organizacij, multinacionalnih korporacij in drugih nosilcev realne moči in jih povezati v skupno vizijo razvoja za preživetje in spoštljivo sobivanje. Naloga je toliko večja, ker etično šibkost spremlja vedno večja nejasnost odgovornosti. Dejanska moč danes namreč ni več v rokah države. Razpršena je med gospodarskimi, političnimi, medijskimi, družbenimi, kulturnimi, intelektualnimi in verskimi dejavniki brez jasne odgovornosti do narodov in državljanov, ki jih njihovo delovanje zadeva.

Združeni narodi so na prelomu tisočletja opredelili cilje, s katerimi so se odzvali na glavne izzive novega stoletja. A vloga OZN je oslABLJENA in nima mehanizmov, kot bi na primer bilo svetovno sodišče za človekove pravice, da bi nadzirali dejansko in nedeljivo veljavo celote temeljnih človekovih pravic. Te pravice danes ne morejo biti le državljske in politične, vključevati morajo tudi socialne, kulturne in ekonomske pravice, pa tudi ekološke pravice človeka.

Danes si ne moremo več zatiskati oči pred segrevanjem ozračja, pomanjkanjem pitne vode, ki prizadeva 2 milijardi ljudi, pred zastrupljanjem tal, skrunjenjem narave in ropanjem neobnovljivih virov energije. Ne smemo spregledovati srhljivih učinkov tehnoloških katastrof in širjenja smrtonosnih pandemij, kakršna sta virus HIV in ptičja gripa. Vsi ti izzivi kličejo po ukrepanju in sklenitvi svetovnega pakta za ohranitev okolja in življenja na zemlji.

Ne moremo si več zatiskati oči pred fizičnim, biološkim in atmosferskim uničevanjem sveta, ki ima za posledico suše, nastajanje puščav, poplave, ciklone, klimatske spremembe in nevarnost nepopravljivo onesnaženega ozračja. Po konferencah OZN v Rio de Janeiru leta 1992 in v Johannesburgu leta 2002 je človeštvo dobilo programe za odpravljanje teh nevarnosti. Programi so bili glede na težo nevarnosti

itak nezadostni, pa vseeno kasneje niso bili spoštovani ali pa so bili namerno napačno razlagani. Primer za to je odnos do Kyotskega sporazuma, ki ga niso podpisale nekatere države, največje onesnaževalke ozračja s CO₂.

O vsem tem pretresljivo govori film "Neprijetna resničnost", ki ga je posnel Al Gore, nekdanji podpredsednik ZDA ali kot sam pravi, tudi nekdanji bodoči predsednik ZDA. Sporočilo filma je jasno. Čas za razpravljanje je nepreklicno mimo. Ne moremo se več sprenevedati. Potrebno je ukrepati. Naše življenjsko okolje je krhko. Kdor ima rad svoje otroke, komur je mar za prihodnje rodove, se bo na ta spoznanja, opozorila in novo realnost odzval hitro in odgovorno.

Vse hitreje se pogloblja tudi prepad med bogatimi in revnimi. Več kot dve tretjini svetovnega prebivalstva sta danes prikrajšani za svoje politične, gospodarske, socialne, okoljske in kulturne pravice, v nasprotju s prizadevanji mednarodne skupnosti vse od konca II. svetovne vojne naprej. Poglavitni kazalci, predvsem monetarni, vodijo v tržno družbo z razvojno paradigmo o čim hitrejši gospodarski rasti, brez ozira na posledice za okolje in za življenje prihodnjih rodov. Gonilo razvoja in hkrati vir številni neravnovesij v svetu postaja finančni, delniški kapitalizem, ki uveljavlja absolutno dominacijo profita, je vse manj spoštljiv do človekovih pravic, nepregleden in ljudem nerazumljiv. Po uradnih podatkih OZN je skupno bogastvo manj kot 300 najbogatejših posameznikov na svetu enako dohodku dve in pol milijarde ljudi.

Tudi EU postaja vse bolj prostor zadovoljevanja predvsem tržnih interesov in manj prostor avtentične solidarnosti, s katero so se nekdanji sovražniki odločili, da povežejo svoje usode. Globalizacija sveta tako za zdaj ne deluje v dobrobit večine človeštva. Informacijska družba ne uresničuje pričakovanj, ki jih omogoča računalnik. Morda lahko celo rečemo, da se besede "Mi, ljudstva sveta..." s katerimi se začenja ustanovna listina Združenih narodov in v katere so tolika upanja vlagali ljudje po II. svetovni vojni, spreminjajo v množico glasov: "Mi, ljudstva z informacijsko tehnologijo..." in "Mi, ljudstva z nafto...", »Mi, ljudstva z atomsko bombo...« zoper ljudstva, ki vsega tega nimajo.

Naraščajo tudi tveganja vojn in terorizma, vse bolj so omejene možnosti, da bi ukrotili nastajajoče nasilje in barbarstvo, ki govorita, da je največja grožnja za človeštvo danes njegova lastna nečlovečnost.

Etična in duhovna odgovornost človeka in človeštva tako postajata osrednji politični vprašanji. Postajata jedro pravega dialoga med civilizacijami, ki mora obuditi etične, ekološke in antropološke temelje sobivanja človeštva ter našo odgovornost za usodo planeta. Kajti temeljno vprašanje je, kako preprečiti, da zaradi grožnje preživetju, s katero je soočeno človeštvo zdaj, ko je sposobno samouničenja, ne bi

žrtvovali vrednot. Da ne bi prevladalo radikalno zlo. To je vprašanje, ki je naslovljeno predvsem politiki in nanj lahko odgovarja samo s svojo jasno in dosledno naslonitvijo na etična načela in etično prakso.

V globalnem in soodvisnem svetu je odgovornost politike neprimerno večja kot kdaj koli v zgodovini. Soodvisnost sodobnega sveta prinaša brezmejnove prilagoditve. Politika to ve. A hkrati prinaša tudi nevarnosti, ki se jim je potrebno upreti, da bi prevladala pozitivna soodvisnost. Politika pozna nevarnosti, ki jim je izpostavljeno človeštvo. Opozorila znanosti so jasna. Ve tudi, da znanost pozna sredstva za preprečitev mnogih nevarnosti. Kot tudi to, da znanstveniki iščejo poti do nje, da bi ji dali na razpolago svoje vedenje in znanje in da bi skupaj opredelili prioritete in izbrali odločitve.

Izgovorov ni več. Potrebni sta le politična volja in odgovornost. Potreben je politični realizem za spreminjanje sveta v smeri idealov. In politični pogum, ki ne pristaja na podrejanje realnostim trenutka.

Albert Camus je zdaj že davnega leta 1957, ko je prejel Nobelovo nagrado, med drugim dejal: "Vsaka generacija nedvomno čuti, da je poklicana prenoviti svet. Moja se zaveda, da ga ne bo. A je njena naloga mogoče še večja. Svetu mora preprečiti, da bi se sam razdejal. Mi smo dediči korumpirane zgodovine, v kateri se mešajo spodletele revolucije, poblaznele tehnologije, mrtvi bogovi in obrabljene ideologije, kjer lahko povprečne sile uničijo vse, pa nihče ne ve, kako jih od tega odvrti." Tako je govoril Camus.

Sedaj živeči rod človeštva svet spreminja v samem temelju. Za razliko od tistega, o katerem govori pisatelj, ve, kako preprečiti njegovo uničenje. Vprašanje pa je, ali ga spreminja v skladu s svojim vedenjem in znanjem. In v skladu s spoznanjem iz preambule Deklaracije vrha Organizacije združenih narodov o okolju v Riu de Janeiru, v kateri je zapisano: "Zemlja, skupni dom človeštva, je zaznamovana s soodvisnostjo." Spreminjamo svet na bolje, tako da postaja naš svet boljši?

Vprašanje zahteva pogumen odgovor. Ne, naš svet ni boljši. Še ni boljši. Vemo pa, kako lahko postane boljši.

Vem, da moj nagovor ni bil pretirano prazničen. Ni prijetno govoriti o temni podobi sveta. Vendar se mi je iz spoštovanja do izročila reformacije zdelo, da je to treba povedati. Povedati zato, da bi premaknili v središče naše zavesti in v ospredje naših ravnanj resnico o našem bivanju v svetu, ki smo ga ustvarili. Da bi utrjevali in razširjali vrline humanizma, demokracije in svobodomiselnosti, ki jih je, čeprav krhke, nezadostne in neodporne zoper zlorabe, ustvarila zahodna civilizacija kot svoj odgovor na nevarnosti človeštva. Tako bi mogli veliko bolje vrednotiti mnoga znamenja,

da se kljub vsemu krepki zavest o medsebojni človeški solidarnosti in skupnosti zemeljske usode, da smo vsi otroci in državljani Zemlje.

Moje trdno prepričanje je, da se lahko naslonimo na uvodoma omenjeno univerzalno etično sporočilo reformacije: "Biti človek, postati človek vsakemu človeku". Sprejeti to vodilo pomeni delati skladno z zlatim načelom človeškega sožitja, ki se glasi: "Ne stori drugemu, kar ne želiš, da drugi storijo tebi", ali rečeno skladno s protestantsko etiko: "Stori drugemu, kar želiš,

da drugi storijo tebi.". Prepričan sem, da bi veljava tega načela dala človeštvu nov razvojni zagon, tako kot ga je dal zahodnoevropski civilizaciji pred pol tisočletja protestantizem, in verjamem, da se človeštvo zmore, zna in hoče povezati v skupni odgovorni nalogi za zavarovanje prihodnosti. Politika mora s človeštvom pri tem skleniti trajno zavezništvo.

S mislijo na temeljno sporočilo protestantizma Vam čestitam k dnevu reformacije in želim, da bi v skladu z njo tudi ravnali.

GOVOR MAG. VIKTORJA ŽAKLJA, PREDSEDNIKA SLOVENSKEGA PROTESTANTSKEGA DRUŠTVA PRIMOŽ TRUBAR, NA POČASTITVI DNEVA REFORMACIJE V MARIBORU 2006

Danes, če vem prav, Mariborčanke in Mariborčani ter okolišani prvič praznujete dan reformacije. Zasluge za to ima vaša nova evangeličanska duhovnica, spoštovana magistra Violeta Vladimira Mesarič.

Naj takoj poudarim: najprej, z njenim prihodom v vaše lepo mesto se končno daje možnost, da verni na protestantski način lahko izpričujejo svojo vernost, in dalje, z njenim prihodom se na najboljši možni način presega žalostni del evangeličanske zgodovine v Mariboru. Pri tem ne mislim na čas reformacije, tedaj je bilo vse v najlepšem redu, tudi ne na čas protireformacije, ki je bila taka kot v drugih takratnih slovenskih krajih in deželah, mislim na čas med obema vojnama in med vojno, ko so takratni mariborski evangeličani nemškega rodu žal verjeli v Tretji rajh in verjeli, da je napočil čas, da Štajersko za vedno naredijo Nemško. Polom tega zloveščega projekta je znan, manj pa je znano, da je izpričevanje vernosti na protestantski način v Mariboru za nekaj desetletij izginilo, da so evangeličanstvo enačili z nacizmom, z nečim, kar je bilo vojaško poraženo in od večine moralno zavrženo. To stanje duha materialno izpričujeta protestantska cerkev in njeno župnišče, ki kar kličeta po obnovi. Prav prihod magistre Mesarič v Maribor pa napoveduje revitalizacijo evangeličanske vernosti in nasploh poživitev spominjanja velikega časa za slovenstvo, reformacije, ki nam je dala tiskano besedo, ki nam je dala ime in nas trajno umestila v osrednji evropski prostor.

Čeprav je evangeličanstvo v vašem mestu za nekaj časa poniknilo, pa ste vedno imeli in imate vidne izobrazence, ki so brisali prah pozabe tako z reformacije kot s protireformacije in obenem sledili sodobnim miselnim tokovom, ki bi jih lahko poimenovali za »razmišljanje na protestantski način«. Naj omenim vsaj tri: dr. Rajhmana, naslovnega škofa dr. Grmiča in

našo sodobnico mag. Vrečko – vsi so pomembno prispevali k ozaveščanju Slovencev, da smo Slovenci že od davna ne le fizični, ampak tudi duhovni del Evrope.

Slovenskemu protestantizmu in Trubarju kot njenemu najvidnejšemu predstavniku prve generacije slovenskih reformatorjev se vsaj od časa proslavljanja 400. obletnice njegovega rojstva očita navadno troje:

Prvič, Trubar naj bi bil heretik, ki je razbil »enotno« rimokatoliško cerkev, še več – za propagandne namene – Trubar naj bi bil brezverec. To slednje se da še posebej zlahka zavreči. Vsa njegova literatura, pridigarstvo in njegovo trpko življenje izpričujejo njegovo globoko vero v Jezusa Kristusa, v njegovega Očeta, v evangelij, v izvirno krščanstvo. Teško je najti vidnejšega Slovenca, ki bi bil tako veren, kot je bil Trubar.

Drugič, protestantsvo da je enako nemštvu, rečeno drugače: če bi Slovenci prevzeli protestantizem, bi utonili v nemškem morju. Lepo vas prosim, mar nas ni prav Trubar prvi poimenoval Slovenci, postavil temelj slovenskemu jeziku, si prizadeval za formiranje cerkve slovenskega jezika (ne Cerkve na Slovenskem) in tako naprej in tako naprej. In dalje: mar ni prav protestantizem profiliral skandinavske narode? Ne, ne: gre za zlonamernosti in špekulacije, ki kažejo v slabi luči predvsem tistega, ki jih širi.

Tretjič, kal protestantizma da nas je trajno oddaljila od bratskih južnoslovanskih narodov, vse v smislu piemontstva, ki je v valovih prihajalo nad nas. To do nekje drži: nebesom protestantizma in peklu protireformacije, če se slikovito izrazim, se imamo med drugim zahvaliti, da smo se profilirali kot trdna, samosvoja nacionalna skupnost, ki jo agresivni sosedje niso do kraja razjedli, in da smo lahko ob koncu prejšnjega stoletja iz naroda postali nacija, v državo organiziran narod. Pa še to: prav Trubar si je – iz, v prvi

vrsti, verskih razlogov, da ne bo pomote – posebej prizadeval, da bi tudi Hrvatje, Bošnjaki in Srbi brali Božjo besedo v svojem, maternem jeziku in se s sprejemom krščanstva – to je politični cilj – odpovedali »turškim pohodom« zoper krščanski Zahod.

Torej, spoštovane in spoštovani, protestantski misli ni mogoče ničesar očitati. Bila pa je novi nazor 16. stoletja in njegovi nosilci so si po vseh mogočih poteh prizadevali, da bi se popolnoma uveljavil. Trubar, ki mu nič človeškega ni bilo tuje, si je kot pridigar ognjevito prizadeval, da bi prepričal kranjske, štajerske in koroške deželne stanovce, da bi »novo« vero podprli. Bolj čutil, se mi zdi, kot vedel je, da je reformacija zadnje dejanje humanizma, ki je človeka trajno umestilo kot enkratno in neponovljivo bitje, ki mora vedno znova določati svoj odnos do božjega in posvetnega. Reformacija je torej dokončno odprla vrata – v današnjem jeziku rečeno – podjetništvu oziroma kapitalističnemu družbenoekonomskemu sistemu in mu obenem nadelo uzdo moralnosti, tako v odnosu do (so)ljudi kot do narave. Protestantizem, protestantska logika, razmišljanje na protestantski način – kakor koli hočete – ni le nekaj, kar je legitimno, je nekaj nujnega, nekaj, kar dinamizira mišljenje, kar vedno znova postavlja vprašanja. Reformacija ni nekaj, kar se je nekoč zgodilo, ni nekaj statičnega, je proces, ki še vedno traja. Posamezna reformacijska spoznanja so se sicer kanonizirala, zato danes lahko govorimo o različnih reformiranih cerkvah, a proces »bogoiskateljstva« ni končan, celo rimokatoliška »krščanska ločina« prisega na versko prenavo, ki se z veliki reformatorjem prejšnjega stoletja, Janezom XXIII.,

še zdaleč ni končala.

Prav zaradi povedanega sodim, da ta način razmišljanja sodi tudi v vaš prostor, ki se z nemalo mukami prilagaja tranziciji in globalizaciji, ki ni nič drugega kot rekapitalizacija družbenoekonomskih odnosov. Ta proces pa ponovno vodi v socialno diferenciacijo, ki spet odpira obilo vprašanj, ki jim prejšnje stoletje ni bilo kos.

Čez dve leti se bomo spominjali 500. obletnice Trubarjevega rojstva. Bo to vseslovensko, ekumensko spominjanje rojstva največjega Slovenca prejšnje tisočletja, ki je za nas več, kot je Mozart za Avstrijce, ali pa bo to spet repriza delitve duhov pred sto leti? To bo dokaz naše zrelosti. Priznam pa, da nisem optimist, kajti ne prejšnja ne zdajšnja oblast (še) ni zmogla imenovati republiškega in vseslovenskega častnega odbora, ki bi z operativnim telesom poskrbel za dostojno spominjanje prvega reformatorja in reformacije. Očitno gre za nezavedanje, kolikšna je veličina Trubarja in reformacije sploh, to pa je sad stoletne indokrinacije, zaradi česar je Trubar še vedno persona non grata, sama reformacija pa le nebodigatreba verska herezija, katere naključni produkt je slovenska tiskana beseda.

Želim vam, spoštovane Mariborčanke in spoštovani Mariborčani, lepo praznovanje. Če pa bosta čas in volja, pa obnovite svoje zgodovinsko znanje. Predvsem pa si zastavite večno vprašanje: od kod živa in neživa narava in seveda človek, ki je sebe poimenoval krona stvarstva. Človek brez nazora – verjemite – je kot list v vetru, ne ve, ne kod ne kam.

Trubar je lep dokaz, da vse, kar človek je, kar počne, raste iz nazora!

GOVOR DR. MARKA KERŠEVANA, REDNEGA PROFESORJA NA FILOZOFSKI FAKULTETI, NA POČASTITVI DNEVA REFORMACIJE V GORNJI RADGONI 2006

Duh reformacije: Bog in človek

Ob praznikih ne moremo brez besede »spet« ali »ponovno«... Spet smo se zbrali ... tokrat ob dnevu reformacije. Ko so bile še žive stare religije, stara predkrščanska »naravna« verovanja, so bila praznovanja sveti časi, ko so ljudje s svojimi besedami in obredi na svetih krajih simbolno ponavljali dejanja svojih bogov ali božanskih prednikov, s katerimi so ti v začetkih časov, v mitskih pračasih ustvarjali svet, da je nastal takšen, kakršen je in kakršen so hoteli, da ostane. Verovali so, da brez takega ponavljanja svet ne bi obstal; bili so prepričani, da tako ponavljanje zagotavlja, da

se svet ali posamezne njegove lastnosti obnavljajo, da se z leti ne spridijo ali celo izginejo v kaos in nič.

Naš čas in svet je čas in svet »odčaranega sveta«. Že samo krščanstvo, reformacija še posebej, predvsem pa moderne znanosti so prispevali k temu, da ne verjamemo v tako – magično – moč svojih besed in dejanj. V časih naših praznikov obnavljamo svoj svet samo simbolno, samo v duhu, kot pravimo. Pa vendar ga obnavljamo. Čas praznovanja je čas, ko se – in da se – spominjamo, kako se je kaj začelo – kaj od tistega, kar cenimo in praznujemo, seveda. S praznovanji se z besedami, podobami in rituali duhovno usmerimo v čas in dejanja, iz katerih je izšlo tisto, kar danes živimo

in hočemo živeti. V naših podobah ponavljamo in obnavljamo spomin na ljudi in dejanja začetkov, le spomin sicer, toda spomin, ki je hkrati opomin in spodbuda za naša sedanja in bodoča dejanja. Tista in taka dejanja, zaradi katerih se bo – in brez katerih se ne bi – svet obnavljal v tistem, kar je dosegel dobrega, kar imamo za dobro. Vsaj obnavljal, če ne tudi razvijal v boljše.

Seveda ob vseh izkušnjah in kritikah danes tudi vemo, da so naše podobe začetkov in začetnikov vedno v veliki meri naše podobe, podobe naših sedanjih želja in strahov; pa da so bili vsi začetki vedno že tudi neka nadaljevanja. Pa vendar: če navsezadnje mi ob praznovanjih delamo podobe preteklosti, te podobe s svoje strani delajo nas in vplivajo na našo bodočnost.

Ob dnevu reformacije v Sloveniji nismo in ne moremo biti v zadregi, kaj v prvi vrsti ponavljamo in obnavljamo v spominu, kaj so tisti začetki, ki si jih kličemo v spomin – zato da bi nas spodbudili k dejanjem, po katerih bi tisto, kar se je tako začelo, obstalo in se razvijalo še naprej. Spominjamo se *Trubarja in njegovih, začetkov našega knjižnega jezika, slovenščine kot knjižnega jezika*, vsega, kar je k njemu privedlo in vsaj posredno vsega, k čemer je bistveno prispeval, vse do naše nacionalne zavesti, samozavesti in državnosti.

Kljub temu – oziroma že zato – se moramo ob dnevu reformacije posvetiti tudi reformaciji sami. Duh reformacije, duh evangeljskega, protestantskega krščanstva je bil tisti, ki je vodil in spodbujal Trubarja k dotlej nemogočemu početju: preoblikovanju nekega obrobnega ljudskega jezika v knjižni jezik, ki se je in da se je v daljnem 16. stoletju začel pojavljati v evropskih slovarjih takrat še maloštevilnih knjižnih jezikov in bil med nekaj desetimi prvimi modernimi knjižnimi jeziki, v katerih je spregovorila knjiga knjig, *Biblija*.

Trubarja je vodilo protestantsko krščansko versko prepričanje, da je Božji evangelij, »veselo oznanilo« o človekovi odrešenosti, dan v odrešenje vsem ljudem, ki ga slišijo in so mu poslušni – tudi »ubogemu preprostemu slovenskemu ljudstvu«, kot je pisal. Odrešujoča je poslušnost božji besedi evangelija, oziroma sporočilu o božji Besedi – Jezusu Kristusu samemu – tako, kot je zapisano v *Svetem pismu*, ne pa tako, kot ga ponujajo po svoji meri njegovi vsakokratni samooklicani monopolni posestniki in glasniki.

Evangelij o odrešenju, Božja beseda o milosti, je Božja milost za vse ljudi, ki ga sprejemajo v svojem jeziku. Hkrati Božja beseda v vsakem novem jeziku pomnožuje Božjo hvalo in zahvalo. Iz Trubarjevih del in pisem stalno odzvanja nerazdružna povezanost domoljubja, ljubezni do svojega ljudstva in jezika ter protestantskega krščanskega verovanja in ljubezni do Boga. Ker ljubi in se mu smili »ubogo preprosto slovensko ljudstvo«, skuša storiti vse, kar more, da bi

postalo deležno odrešujoče milosti Božje besede evangelija; ker je ponosen na jezik svojega ljudstva – čeprav zna tudi nemško in latinsko – si prizadeva, da bi se Božja slava in hvala slišala tudi v njem.

V ozadju tega je seveda odločilni pomen, ki ga je v Luthrovem pojmovanju krščanstva dobila beseda – Božja beseda evangelija odrešenja. Beseda je izraz in temelj govora – bodisi nagovora, bodisi odgovora in samo izjemoma, tako rekoč sprevrženo tudi samogovora. Ključno Luthrovo spoznanje je bilo, da je evangelij kot Božji nagovor človeka opravičujoča in odrešujoča Božja beseda – beseda obljube odrešenja in večnega življenja. Božja beseda obljube dela iz snovi zakramentov – vode, kruha, vina – sveta znamenja tega odrešenja: le človek, ki veruje in ko veruje tej besedi, sprejema z zakramenti vode, kruha in vina potrditev te obljube. Ne odrešujejo zakramenti, ampak Božja beseda obljube – brez te besede in njenega sprejemanja, to je človekovega pritrdilnega odgovora v veri in po veri, sploh niso nikakršni zakramenti.

Ne bi zdaj razpravljali o globinah in višinah, padcih in zastranitvah v razumevanju zakramentov, ki so pretresali krščanstvo v času reformacije. Ustavimo se raje pri nekem drugem, manj znanem, a prav tako ključnem spoznanju v duhu reformacije in pri tem, kaj pomeni za verujoče, iščoče, neverujoče.

Eden od velikih protestantskih teologov Friedrich Schleiermacher je na tolikokrat ponavljano znamenito vprašanje »Kaj storiti« odgovoril: »Bodi kakor Bog, stori kakor Bog: postani človek.« Kaj lažjega – in kaj težjega? Kot vemo iz *Svetega pisma* in lastnega življenja.

Sveto pismo, kot vemo, opisuje izvirni greh Adama in Eve kot dejanje iz hotenja, »biti kakor bog« (»Bosta kakor bog,« jima prišepetava kača). Tako v času Adama in Eve kot danes ni težko najti soglasja, kaj da pomeni želja »biti kakor bog«: biti vsemogočen, vseveden, zgoraj v višavah, suveren in samozadosten, biti nekdo, ki reče »tako bodi«, »zgodí se moja volja« in se zgodi – proti vsem, ne glede na vse drugo in vse druge.

Seveda ljudje od Adama in Eve naprej vedo in vemo, da ne zmoremo zares »biti kakor bog« – toda prizadevamo si, kakor in kolikor zmoremo, kljub temu za to. Največkrat na dva dopolnjujoča se načina: da se obnašamo vsaj kot mali bogovi – vzvišeno, samozadostno, brez obzira do drugih (kolikor pač gre), hkrati pa skušamo narediti vsaj nekega boga ali celo edinega boga po podobi in meri takih naših hotenj – da bi nam on pomagal biti vsaj posredno in vsaj v neki meri »kakor bog«.

Luther je spoznal in z vso njemu lastno zavzetostjo poudaril: Bog evangelija ni bog, kakršnega hoče grešni človek, se pravi vsak človek. Tak samozadostni vsemogočni bog, »najvišji, samotni samovladar, ki izhaja iz sebe in hoče le samega sebe,« je pravzaprav

Ne bog, je Satan. Bog, edini Bog evangelija je Bog, ki se je, nasprotno, ponižal, vzel nase človeško nemoč, trpljenje, smrt, je Bog, ki je skratka postal človek.

Iz zgodovine teologije in krščanske cerkve je znana misel, ki naj bi jo prvi zapisal Atanazij, eden od cerkvenih očetov prvih stoletij krščanstva: »Bog je postal človek, da bi človek postal Bog.« Ali: Bog se je učlovečil, da bi se človek pobožanstvil, »pobožil«, kot se izražajo zlasti v pravoslavni teologiji. Ne glede na to, kako so avtorji razumeli smisel tega izreka, so ljudje najraje razumeli »poboženje« kot pridobitev nekih posebnih moči in lastnosti, ki bi človeka – vsaj nekatere ljudi – približale bogu, naredile iz njega nadčloveka ali svetnika nekje vmes med človekom in bogom.

Nasproti temu Luther spozna: »Bog je postal človek, da človek lahko ostane človek.« Se pravi, da si ne prizadeva več, biti »kakor bog« ali si vsaj pridobiti Božjo milost za posebne moči in lastnosti, ki bi ga naredile bogu podobnega onkraj in mimo njegove človeškosti. Po Božji milosti in zaradi nje si človeku ni treba več (grešno) prizadevati za božjo bližino, za božjo višino, za božjo naklonjenost, za božjo milost: Bog sam se je po svoji milosti že odločil za človeka, za vsakega človeka, za skrajno bližino človeku, tako da je – kot je rekel Avrelij Avguštin – »Bog postal človeku bližji, kot si je človek sam.« To je storil po svoji svobodni in suvereni volji in milosti, enkrat za vselej v Jezusu Kristusu. Bog je z njim in v njem izbral vse ljudi, z njim opravičil in vzel za svoje vse ljudi kot grešnike, nepobožne in brezbožne, kot je zapisal apostol Pavel.

Evangelij, veselo oznanilo je, da se je zato Bog odločil kot Bog, to je svobodno in suvereno ljubeče, in da zato

ta njegova odločitev ni odvisna od človekovih prizadevanj, od človekovih lastnosti in del. Bog je s človekom, vsakim človekom, sprejema vsakega človeka, ne glede na to, kaj si ta misli o Bogu in zvezi z njim. Krščansko verovati, verovati evangeliju o Jezusu Kristusu, pomeni spoznati to resnico, reči DA temu.

Če je ta vera, ta DA zaresen, »notranji«, ne le zunanji in površinski, potem ga seveda nujno spremlja hvaležnost, hvala Bogu; nujno ga spremlja sprejetje vsakega človeka kot sočloveka in prizadevanje, da z dobrim delom in pravičnostjo do ljudi človeško hvaležno odgovorimo na božje dobro delo opravičenja in sprejetja, ki smo ga deležni brez svojih zaslug.

Ali gre za zaresno vero in zaresno hvaležnost, ali gre za dela, ki zares izhajajo iz take vere in hvaležnosti, ni stvar človeške sodbe in presoje, je stvar božje sodbe. Vera je navsezadnje s tega vidika predajanje samega sebe in zaupanje božji sodbi. *Stvar človeškega in medčloveškega presojanja in sodbe so človekova dela in odnos do soljudi.* Tu smo kot delujoči in presojujoči skupaj vsi, verujoči in neverujoči.

Naj ta vpogled v neki manj znani vidik in formulacijo Luthrove in reformatorske teologije vsaj nakaže, kako in zakaj je duh reformacije lahko živ še danes, kako in zakaj presega kraje in čase svojega nastanka, kako in zakaj presega in naj presega tudi okvire neposredne cerkvene dediščine reformacije. Duh reformacije je navzoč povsod tam, kjer velja in naj bi veljalo kot najbolj temeljno in hkrati najbolj zahtevno spoznanje za vsakega človeka: biti človek, postati človek vsakemu človeku. Torej tudi pri nas in za nas ... danes in tukaj, kot vedno in povsod ...

GOVOR DR. JONATANA VINKLERJA, LITERARNEGA ZGODOVINARJA, NA POČASTITVI DNEVA REFORMACIJE V KRŠKEM 2006

Bog je s Slovenci spregovoril po njihovo

Cenjene dame in gospodje.

Po sprejemu v Evropsko unijo smo Slovenci paradoksalno soočeni s položajem, za katerega se je zdelo, da je presežen. Namreč: da moramo v skupnosti drugih evropskih nacij zaradi svoje velikosti in geopolitičnega položaja vedno znova artikulirati lastno nacionalno identiteto, ki jo že več kot stoletje in pol izraža zavestna identifikacijska črta: *Slovenci smo tisti, ki govorimo slovenski jezik, in ravno slednji nas najbolj temeljno eksistencialno razločuje od drugih etničnih (id)entitet ter nas nareja za nekaj posebnega med množico evropskih narodov.* Zamisel o jeziku kot

ključnem označevalcu slovenskega naroda se je resda uveljavila v stoletju nacionalističnih meščanov in revolucij, toda njeni temelji so bili položeni v 16. stoletju. Takrat Slovenci dobimo svoj knjižni jezik, slovstvo in specifično narodno kulturo. To se zgodi med 1550 in 1598, v pol stoletja, ki se ga z dnevom reformacije spominjamo tudi ob današnji priložnosti.

16. stoletje zaznamuje zadnji veliki prelom z versko enotnostjo (ne enovitostjo) evropske ekumene – *reformacija*. In zdi se, da tisti čas kar najbolj natančno označuje Dantejev odgovor menihu, ki je pesnika spraševal, kaj išče. Alighieri je odvrnil: *la Pace*. Govora je kajpak o onem miru, ki se ga prosi z besedami *Adveniat regnum Tuum*, pridi kraljestvo Tvoje. – Beseda

teče o pomiritvi med *civitatī divinae*, božjo državo, na eni strani ter *civitatī humanae terrestrae*, človeškim pozemskim občestvom na drugi. – Kajti v renesansi je prišlo do temeljitega razkroja vere v nesmrtnost duše in tako do vse bolj jasne zavesti o lastni minljivosti. Zato pa tudi do čistega občutenja enkratnosti tukajšnjega in zdajšnjega bivanja. – In nazadnje se je tako oblikovala zavest o neponovljivosti posameznika – moderna individualiteta. Temeljito je bila razmajana etična, mentalitetna, organizacijska in upravna struktura rimske cerkve. Vse to pa je spodneslo temeljni oporni steber, na katerem je slonela celotna srednjeveška družba: predstavo o popotovanju človeka od tod onstran, o nepomembnosti tukajšnjosti in zdajšnjosti, o grehu, kesanju, dobrih delih, milosti Božji in odrešitvi. Duha tiste dobe sugestivno odražajo verzi Lorenza Magnifica, ki je v *Triumfu Bakha in Ariadne* zavzdihnil:

*O kako mladost je krasna,
a beži nam venomer!
Danes še je čas za pir,
jutri bo že ura kasna.*

Zato je eden od ključev za razumevanje mentalitete 16. stoletja občutek *negotovosti*, razdvojenosti in trpljenja, ki mu sledi potreba po *milosti* (Božji).

V protestantskem taboru je vladalo složno prepričanje, da je posamičnikova odrešitev v celoti odvisna od volje in milosti Najvišjega. Da je človek *predestiniran* tako v svoji tuzemski kot onostranski usodi. Na svojem vnaprej določenem popotovanju iz včerajšnjosti v večnost ne more spremeniti prav ničesar, takisto pa si dobre volje Vsevladarja ne more nakloniti ne s prizadevanjem ne z dobrimi deli. Bog je *samovladar*, ki si svoje absolutne volje ne pusti manipulirati z dobrimi deli – človek *ne velja nič*. In tudi nima nobenega upanja, da bi se lahko opravičil drugače kot po suvereni in nezasluženi milosti Božji – *sola gratia*. Bog je edini, ki more grešnega človeka opravičiti. Če to hoče. Toda kljub temu mračnemu, zaprtemu prostoru upanja je pri protestantih najti enako mero dejavnega prizadevanja kot pri katoličanih.

Na katoliški strani pa je ob vseh mišljenjskih razlikah vendarle obveljalo, da si človek *more* priboriti Božje odobravanje, kajti slednjega si posameznik zasluži z dobrimi deli. Tako je človeku mogoče vplivati na Stvarnikovo voljo in s tem pomembno določiti potek lastne večnosti. Katoličanu pomeni *gotova možnost* pridobiti si Božjo milost nekakšno Vsevladarjevo »ponudbo, ki je ni mogoče zavriniti« in tako neusahljiv potencial energičnega moralnega aktivizma, prav heroičnega prizadevanja za povzdig v nebeške višine. In pri tem ni posebej pomembno, ali se točke na računu dobrih del in zaslug v Božji knjigovodski službi množe

na etičen način ali ne. Je pa ključno, da se kapital na kontu dobrih del veča *ad maioram Dei gloriam* – seveda tako, kot ve raztolmačiti mati rimska cerkev. Ko npr. don Kihot sreča vaščane, ki si v svojo vas spravljajo kipe štirih svetih vitezov – Jurija, Martina, Jakoba Mavromora in Pavla –, močuje takole: »Vendar je med mano in njimi ta razlika, da so bili oni svetniki in so se bojevali po božje, jaz pa sem grešnik in se bojujem po človeško. Oni so si priborili nebesa s silo rok, kajti nebesa trpe silo ...« Nebesa torej dovoljujejo nasilje nad seboj, kajti osvojiti jih je mogoče z nasiljem.

Absolutno logični, toda kruti, mrki in žalostni protestantizem: človeška dela so brez pomena, brezpredmetna, ničeva, človek brez svobode, Božja milost pa zgolj in samo dar, poklonjen iz Vsevladarjeve dobre volje, toda proste in samovolje. Spravljivejši, prijaznejši, svetlejši, po logično-etični plati prožnejši katolicizem: človeško početje v tostranstvu šteje, človek je svoboden in zato odgovoren za svoje početje, Božja milost pa pridobljiva, prislužljiva z dobrimi deli. Odrazi teh dveh temeljnih perspektiv na razmerje med človekom, Bogom in časom (večnostjo) imajo v evropski kulturi novega veka ravno tako veliko težo in domet, kot so številni. In zajamejo vso skalo občutij od groze nad samotno samostojnostjo posamičnikovega eksistiranja v svetu do upanja v milost Božjo, komaj kaj pa je moglo to odraziti bolj prožno in plastično – v vseh legah in tonalitetah –, kot prizadevanje slovenskih protestantov v 16. stoletju.

Trubar in njegovi sodelavci so se namreč z najčistejšimi nagibi in z neizmernim naporom prizadevali moralno in etično povzdigniti Slovence. Želeli so jim omogočiti, da najdejo skozi individualiziran odnos pot k Bogu, s prevodi *Svetega pisma* so si prizadevali Vsevišnjega »prepričati«, da spregovori v slovenskem jeziku svojih ovčic. Slednjim pa so želeli odpreti grla za cerkveno pesem v domačem jeziku.

Slovstvo v slovenskem jeziku do Trubarjevega nastopa in protestantske književne akcije ni imelo kaj prida izdelanih slovstvenih žanrov. Repertorij se je namreč zaradi predvsem ustne rabe slovenščine omejeval ponavadi le na najsplošnejše verske obrazce (molitve, spovedne obrazce), pridigo ter tu in tam še na cerkveno pesem v slovenskem jeziku. Toda s prizadevanjem Trubarja in njegovih sodelavcev se stvari v slabih petdesetih korenito spremenijo. 1550 je prišel v Tübingenu na svetlo *Katekizem*, ki za Slovence spremeni prav vse. Po izidu te knjige se namreč slovenščina ni samo občasno in naključno zapisovala, kot je to za naš jezik veljalo od *Brižinskih spomenikov* v 10. oz. 11. stoletju do Trubarja, temveč se je v njej trajno pisalo. Tako nastanejo številni katekizmi, pesmarice, cerkveni red slovenske protestantske cerkve (*Cerkovna ordninga*),

izvirna slovenska konfesija (*Articuli*). Med ljudi pridejo prevodi posameznih bibličnih knjig in predelave številnih temeljnih del nemške reformacije, prva slovnica in slovar, vrhunec pa zagotovo predstavlja leto 1584, ko Bog za Slovence dokončno spregovori v slovenščini. Takrat namreč izide Dalmatinova *Biblija*, s katero smo Slovenci postali 12. narod, ki je dobil to duhovno in civilizacijsko ključno delo v lastnem jeziku. *56 tiskov v 49 letih*. Vse to je bila kljub ujmam prihodnjih časov – kljub protireformaciji in obdobju kulturnega mrtvila v času 17. in prve polovice 18. stoletja – bogata popotnica, ki je v 19. stoletju omogočila nadaljevanje kulturnega razvoja, in sicer tam, kjer je končal Dalmatin s svojo *Biblijo*. Ta nas je na koncu trajno vgravirala na evropski kulturni zemljevid – med mnogo številčnejše in po kulturni infrastrukturi neprimerno bolje stoječe narode.

Zato bi se Slovenci morali trajno zavedati svoje izrazite jezikovne in zato mentalne posebnosti na eni strani, toda tudi tisočletne pripadnosti zahodnoevropski kulturni ekumeni. Ali kot je v svojem znamenitem delu *Kulturni pomen slovenske reformacije* zapisal Ivan Prijatelj: »Mali narodi smo začeli z reformacijo živeti. To je ves njen veliki pomen za nas.« Slovenska protestantska književnost 16. stoletja nas more delati z vso pravico ponosne, kajti našo kulturo predstavlja kot povsem uglašeno s sočasnim razvojem drugje po Evropi tistega časa. In tega se kaže trajno

zavedati in v primerni obliki tudi pokazati, zlasti v prihodnje, ko Slovenijo čaka predsedovanje naši skupni državi.

Ena najsugestivnejših jezikovnih oblik, ki nam jih je dalo slovensko protestantsko 16. stoletje, je zagotovo cerkvena pesem. Ta je bila tudi za Slovence, ki so jih tedaj pestili kuga, toča, pozeba, kobilice, nesloga med stanovi, predvsem pa leto za letom turška nevarnost, izredno pomenljivo izrazilo. Izpovedovala je namreč najglobljo potrebo tedanjega človeka po odpuščanju in milosti, miru in pomiritvi Boga s človekom ter ljudi med seboj, predvsem pa razmerje med brezmočnim človekom in vsemogočnim Vsevladarjem. Kajti iznad (renesančnega) človeka 16. stoletja se je že začela umikati mogočna in dotlej varna kupola države Božje z Vsevišnjim onstran sklepnika, zato pa se je za tedanjega slehernika toliko bolj strašljivo odprlo temno nebo življenjske negotovosti. Zagonetnosti poti od tod onstran, ko velikokrat ni prav nič jasno, kaj je res in kaj se samo zdi, da je tako, kod izgleda, in ko se včasih ni mogoče z jasno zavestjo in mirno vestjo odločiti, ali je človek ravnal bolj (v) dobro ali (v) zlo. In zato je bilo treba Onega, ki jim je bil vse dotlej »trden grad in močna obramba«, morda še zadnjič res pristno poklicati na pomagaje. Za vsakim krikom pa vedno sledi premor, tišina in za njo – glasba. Tej pa bomo odprli ušesa in srca tudi nocoj.

GOVOR DUŠANA VOGLARJA, LITERARNEGA ZGODOVINARJA, NA POČASTITVI DNEVA REFORMACIJE NA RAŠICI 2006

Nedavno smo se tu slovesno spominjali, da je minilo že dvajset let, odkar je bila Trubarjeva domačija izročena kulturnim dejavnostim in poglobljanju spomina na velikega sinu Rašice. Takrat smo se tudi ovedeli, da bi Trubarjeve domačije ne bilo mogoče ohraniti in ohranjati brez požrtvovalnega dela nešteti posameznikov, šolnikov, strokovnjakov in vodilnih iz Rašice, Velikih Lašč in drugih naselij, torej brez ljudske skupnosti, kakršna je sedanja občina Velike Lašče, – brez žive povezanosti ljudstva s Trubarjem. Zato se mi ob današnjem slovenskem prazniku pletejo misli predvsem okoli Trubarjevega razmerja do slovenskega ljudstva.

Trubar je s svojim pridiganjem v nemščini in slovenščini in s svojim organiziranjem cerkvenega življenja deloval za vse takratne družbene plasti, toda s svojim znamenitim stavkom »Vsem Slovencom gnado,

mir, milost inu pravu spoznane božje skuzi Jezusa Kristusa prosim«, natisnjenim v prvi slovenski knjigi, je nagovoril razločno in razločevalno poimenovani del prebivalstva Kranjske, Goriške, Istre, Bele Krajine, Koroške in Štajerske: nagovoril je slovenske podložnike fevdalnih gospodov, pomočništvo, služinčad in izobraženstvo po mestih in velik del meščanstva. Ljudstvo torej, gmajno, tisto gmajno, iz katere je tudi sam izhajal.

Trubar je z bolečino sodoživljal težko življenje svojega ljudstva, ki je trpelo zaradi kužnih bolezni, turških vpadov, slabih letin, potresov, podložniških bremen in gosposke samovolje. Ni zavpil puntarskega klica »Le vkup, le vkup, le vkup uboga gmajna« – vendar pa je leta 1564 v *Cerkovni ordningi* – lahko bi rekli v pravilniku, statutu ali celo zakoniku »cerkve Božje tiga

slovenskiga jezika« – z navedki iz *Svetege pisma* nespodbitno opomnil oblastnike in sodnike, da morajo s strahom služiti Gospodu Bogu, da se morajo izogibati zlu, da se morajo učiti delati dobro in pravično, da morajo pomagati zatiranim, sirotam in vdovam ter jih varovati. Tako v Cerkovni ordningi kot v *Katekizmu* iz leta 1550 je tudi jasno opozoril gospodarje, da imajo tudi oni Boga nad seboj in da pred Njim gospod ne velja nič več kot hlapec – »Zakaj pred Bugom smo vsi glih.«

O trpljenju ljudstva zaradi turških vpadov pa je večkrat pisal v zasebnih pismih ter v javnih knjižnih predgovorih in posvetilih, namenjenih visokim gospodom. Na primer leta 1557 v nemškem predgovoru h knjigi *Ta prvi dejl tiga Noviga testamenta*, ki obsega vse štiri evangelije. Tu je zapisal, da se mu slovensko podeželsko ljudstvo srčno smili in da se mora po pravici smiliti vsakemu človeku, ker Turki plenijo in uničujejo imetje, pobijajo ljudi ali jih vlačijo – moške, ženske in otroke – v večno, strašno in sramotno sužnost. V istem, retorično spretno oblikovanem dolgem stavku je še zapisal, da se mu ljudstvo smili tudi zato, ker prav malo ali skoro nič ne ve o najosnovnejših in najbolj tolažilnih naukih prave krščanske vere, ki so vsakemu razumnemu človeku potrebni za njegovo dušno blaginjo in najvišjo tolažbo v vsem hudem.

Z drugimi besedami: ljudstvo je v stiskah prepuščeno samemu sebi.

Trubar je navedel tudi glavna vzroka: Med Slovenci deluje premalo dobrih dušnih pastirjev in Slovenci doslej še niso dobili *Svetege pisma* v slovenskem jeziku.

Takratne razmere in naloge duhovnih pastirjev v njih so bile zapletene. Zgodovinarji, predvsem Avgust Dimitz leta 1875 in cerkveni zgodovinar kanonik Josip Valentin Gruden leta 1907, so z navedki iz dokumentov v cerkvenih arhivih med drugim razkrili takratni razkroj v Katoliški cerkvi ter dokazali, da so bili katoliški duhovniki pogosto nezmožni, neizobraženi, nedelavni, pohlepni in izkoriščevalski ter so pohujšljivo živeli s priležnicami. Nekateri duhovniki so bili izjeme, nekateri pa so se že nagibali k luteranstvu. Pri slabih duhovnikih pa ljudstvo ni moglo dobiti verske opore in se je zato oklepalo praznoverja, malikovanja, obljub z odpustki in številnih povnanjenih oblik pobožnosti. Trubar je neštetokrat grmel zoper vse to, na primer zoper potratno poslikavo v cerkvi sv. Jerneja na Rašici, zlasti pa zoper drago zidavo novih cerkva na podlagi sporočil iz zamaknjenj.

Lutrovsko katehezo na drugi strani pa je v Kranjski, Koroški, Štajerski in Goriški, ki so še zmeraj pripadale rimskim katoliškimi škofijam in župnijam in jim je vladal katolištvu zvesti habsburški nadvojvoda oziroma deželni knez, oviralo veliko omejitev. Protestantski pridigarji, ki jih je bilo za vse duhovne potrebe daleč

premalo, so lahko brez strahu pred preganjalci delovali le v nekaterih mestih, na gradovih evangeličanskih fevdalcev, na primer Turjaških, in v redkih župnijah, kjer so duhovnike nastavljali evangeličanski plemiči, na primer v Škocjanu blizu Turjaka.

Ljudstvo se je zbiralo ob luteranskih pridigarjih in sprejemalo luteranske nauke, kjer in kadar jih je imelo priložnost slišati. Literarni zgodovinar Ivan Prijatelj je leta 1908, ko so Slovenci počastili 400. obletnico Trubarjevega rojstva, zapisal, da so reformacijski pridigarji tešili ljudsko žejo po idealni, nadzemski utehi, da je protestantizem poglobil vero v slovenskem ljudstvu in vzbudil v Slovencih velik idealizem.

Reformacijski načeli *sola fide in sola scriptura*, se pravi *le z vero in le s Svetim pismom*, sta prinesli slovenskemu ljudstvu poglobitev vere in branje njenega izvirnega vira. Priljubljeni, prodorni in uspešni, možati in neprizanesljivi, goreči in grmeči pridigar Trubar, ki je moral leta 1547 pobegniti iz dežele in potem petnajst let ni več mogel duhovno bogatiti svojega ljudstva z živo besedo, se je namreč kmalu lotil pisanja, prevajanja, prirejanja, izdajanja in širjenja knjig. Za seboj je potegnil še druge nadarjene može. Prepričal je domače plemstvo in meščanstvo ter na Nemškem predvsem württemberskega vojvodo, da so z denarjem omogočali tiskanje slovenskih knjig za slovensko ljudstvo. V predgovorih k svojim knjigam je rotill vsakogar, naj prebira katekizemska in svetopisemska besedila tudi svoji družini, bližnjim in poslom in tako širi Božjo besedo. Hvalil je plemkinje, ki so svoji služinčadi in podložnikom brale iz slovenskih knjig. Z abecedniki je spodbujal in omogočal med preprostim ljudstvom učenje branja. V *Cerkovni ordningi* je zahteval, naj v vsaki župniji ustanovijo osnovno šolo. V Celovcu in Ljubljani so protestanti, predvsem zaradi spoznanih potreb ljudstva po šolnikih in duhovnikih, ustanovili stanovski srednji šoli, ki sta pripravljali mladeniče preprostega rodu za univerzitetni študij. In pregnani Trubar je z vsemi močmi podpiral študij mladeničev na univerzi v Tübingenu.

Takšna, na široko zasnovana protestantska pisateljska, prevajalska, založniška in izobraževalna dejavnost je bila usmerjena ne samo v podpiranje in usposabljanje šolnikov in pridigarjev, temveč tudi v odpiranje možnosti, da si verniki sami, z branjem svetopisemskih in drugih besedil poglabljajo svojo vero. Da tako postajajo trdni, v vseh preizkušnjah življenja vztrajajoči nosilci svoje vere, svoje duhovnosti. Z današnjim besedjem bi lahko rekli: Trubar in protestanti so snovali možnost, da si ljudstvo samo in posameznik sam dograjuje svoj duhovni svet, da iz položaja objekta prehaja – na podlagi osebnega in ne posredovanega razmerja s transcendenco – v položaj subjekta oblikovanja svoje duhovnosti. Ta sestavina

protestantske dejavnosti, usmerjene k ljudstvu in človeku kot posamezniku, je prav tako pomembna kot ona druga, narodotvorna, ki je pogosteje poudarjena. Mislim namreč na začetno oblikovanje zavesti, da prebivalci vseh delov slovenskega etničnega ozemlja – in Trubar je že zelo zgodaj skoraj popolno naštel dele tega ozemlja – pripadajo ljudstvu, ki dobiva svojo združujočo vez s skupnim knjižnim, standardnim jezikom kot novo, v nadaljnji zgodovini odločujočo identiteto. V nadaljnji zgodovini – Trubarjevega ljudstva, Trubarjevega naroda, bi lahko rekli.

In če si z nekaj zanosa, primerne prazničnemu razmišljanju, rečemo Trubarjevo ljudstvo, se moramo

tudi vprašati: Bomo znali zdaj, ko se približujemo 500. obletnici Trubarjevega rojstva, pravično strniti svoje razmisleke o Trubarju in svoje spoštovanje njegovega dela v povezano, kljub različnostim nerazklano gibanje? Spomin na proslavljanje 400. obletnice leta 1908 je grenak zaradi divjega razkola med tako imenovanimi narodnjaki ali liberalci in tako imenovanimi klerikalci, ki so se oboji obešali vsak na svoje, razhajajoče se, pristranske sodbe. Mislim, da smo se s treznim, znanstvenim preučevanjem Trubarja že zdavnaj odmaknili od takega razkola. Torej bomo zmogli bogato, široko, združujoče, ljudsko gibanje. Trubarjevo gibanje v Trubarjevem letu – in še pozneje.

20 LET TRUBARJEVE DOMAČIJE NA RAŠICI

Letos je minilo 20 let od odprtja Trubarjeve domačije na Rašici, na kateri se vsako leto zvrsti niz kulturnih prireditvev, izobraževalnih programov in organiziranih obiskov. Jedro Trubarjeve domačije je spominska hiša z mlinom in spominsko sobo, v kateri je z napisi, vitraži in razstavnimi predmeti ponazorjeno Trubarjevo delovanje; ob njej stoji obnovljena stara žaga, v nekdanjem gospodarskem poslopju pa so urejene galerija Skedenj, Trubarjeva čitalnica, sprejemnica s prodajalno spominkov in krčma. Galerija, čitalnica in prostor pred žago ponujajo možnosti za različne prireditve, razstave, seminarje, študij, posvetovanja, tečaje in delavnice. V slavnostnem govoru ob odprtju domačije leta 1986 je dr. Anton Vratusa dejal:

»Trubarjeva spominska hiša ni le spomenik delu velikega humanista, misleca in graditelja, ampak tudi stalni živi studenec človeških vrednot, idej in pobud, za katere se je Primož Trubar vse življenje bojeval. Skromna je ta Trubarjeva domačija in spominska zbirka v njej, kakor je bil osebno skromen tudi sam. Je pa pomembna in velika, saj je nastala kot izraz ljudske volje.«

Občina Velike Lašče je skupaj z društvu pripravila obsežno proslavljanje 20. obletnice. V petek, 6. oktobra 2006, so na Trubarjevi domačiji v galeriji Skedenj odprli razstavo del slikarjev in kiparjev, ki so sodelovali na letošnjem srečanju *Trubarjevi kraji*, zvečer pa je bil na domačiji v spominski sobi že 21. kulturni večer Na Trubarjevini v čast domovini; tokratna gostja je bila filozofinja, sociologinja in publicistka dr. Spomenka Hribar. V soboto, 7. oktobra, so med drugim na Trubarjevi domačiji predstavili dejavnosti lokalnih društev in organizacij, učenci Osnovne šole Primoža Trubarja iz Velikih Lašč pa so brali sestavke o življenju in delu Primoža Trubarja v okviru pobude, poimenovane *Primož Trubar danes*. Osrednja slovesnost

je bila na dvorišču domačije ob 17. uri. Navzoče je pozdravil župan občine Velike Lašče Anton Zakrajšek, ki je med drugim poudaril pomembnost Trubarjeve domačije, skrb občine za njeno ohranjanje ter razvijanje dejavnosti na njej. Slavnostni govornik je bil državni sekretar Aleksander Zorn, o zavzetosti za Trubarjevo domačijo pred dvajsetimi leti pa je govoril Bogomir Samsa; vsi govori so objavljeni na začetku tega glasila. V kulturnem sporedu so sodelovali Moški pevski zbor KUD Primož Trubar Velike Lašče, Oktet Gallus, Slavica Marinkovič, Jana Merjasec, Mirko Modic in Anže Starič.

Izšel je tudi zbornik *20 let Trubarjeve domačije*. Avtorji zbornika, v katerem je objavljeno pomembno dokumentarno slikovno gradivo, so Andrej Perhaj, Barbara Pečnik in Metka Starič, uredila ga je Metka Starič, izdal pa ga je Parnas, zavod za kulturo in turizem. V Perhajeve živahnem in hkrati intimno intoniranem vodilnem besedilu je opisano zahtevno obnavljanje in urejanje Trubarjeve domačije, proslavljanje njenega odprtja in razvijanje različnih dejavnosti.

Avtorji zbornika so tudi z dodatnimi informacijami posvetili veliko pozornosti dejavnostim, ki so se razrasle na Trubarjevini. V spominski sobi je poskrbljeno za poglobljeno razlago vodnika Perhaja o Primožu Trubarju, ki je prilagojena različnim starostnim skupinam obiskovalcev, od šolarjev do upokojencev. S Trubarjevo domačijo se povezuje izobraževalno, preučevalno in kulturno delovanje učencev Osnovne šole Primož Trubar v Velikih Laščah. Tradicionalna srečanja slikarjev, ki jih nato spremljajo sprotne skupinske razstave v Trubarjevih krajih ustvarjenih del, se pod nekdanjim okriljem KUD Primož Trubar iz Velikih Lašč in zdajšnjim vodstvom Helene Grebenc Gruden nizajo že od leta 1981. Poleg teh se je zvrstilo več kot 35 samostojnih razstav. Leta 2000 je bila na Trubarjevini republiška proslava ob 450. obletnici izida prve

slovenske knjige, leta 2003 je bil slovesno predstavljen izid prve knjige Trubarjevih *Zbranih del*. Od leta 2002 se vrstijo kulturni večeri *Na Trubarjevini v čast domovini*, ki jih v sodelovanju z Občino Velike Lašče pripravlja igralec in pesnik Tone Kuntner z uglednimi slovenskimi književniki. Na Trubarjevini potekajo podelitve Rožančevih nagrad za esejistiko, predstavitev knjig, literarni večeri, koncerti itn. Program kulturnih prireditev bogatijo mladinska gledališka skupina Gledeja KUD Primož Trubar iz Velikih Lašč, gojenci glasbene šole in različne glasbene skupine iz širše regije. Ozaveščanju za varovanje narave so namenjene fotografske razstave in predavanja. Dodatni izobraževalni programi obsegajo med drugim knjigoveske delavnice zavoda Parnas, ki jih vodi Metka Starič. Odmevni sta bili razstavi *Trubarjevi kraji na starih razglednicah* in *Od prvih zapisov do miniaturne knjige*, ki ju je v okviru zavoda Parnas pripravila Barbara Pečnik; za drugo razstavo je sestavila katalog, ki je prerasel v

sistematičen pregled zgodovine in tehnologije pisanja, tiskarstva in papirništva. V zadnjih treh letih je zavod Parnas s podporo Ministrstva za kulturo intenzivno zbiral in urejal arhiv Trubarjeve domačije, ki vsebuje najrazličnejše gradivo, vezano na dogajanje na Trubarjevi domačiji, in bo študentom in ostalim zainteresiranim olajšalo poglobljen študij. Na žagi postopoma nastaja pod okriljem zavoda Parnas žagarska zbirka, njeno jedro so makete žag Antona Prelesnika. Zavod Parnas prireja na Trubarjevini v sodelovanju z Zavodom za razvijanje ustvarjalnosti ustvarjalne delavnice za otroke (gledališke, likovne in keramične delavnice, aktivne sobote itn.). Za odrasle potekajo med drugim slikarske delavnice, posvetovanja za razvoj podeželja (Parnas), študijski krožki in tabori (VITRA Center za uravnotežen razvoj). S Trubarjevino povezuje svoje dejavnosti Športno turistično društvo Rašca; tu je tudi izhodišče pohodnih poti. In vrh vsega: v spominski sobi je bilo slovesno sklenjenih že nekaj porok.

POROČILO O DELOVANJU SLOVENSKEGA PROTESTANTSKEGA DRUŠTVA PRIMOŽ TRUBAR OD JUNIJA 2005 DO NOVEMBRA 2006

Naše društvo oz. njegove članice in člani smo bili tudi v mesecih po zadnjem občnem zboru nadvse dejavni. O tem podajam za zdaj le strnjeno poročilo, širše pojasnjevanje pa sodi na bližnji redni letni občni zbor.

Društvo – mnogi med vami mu kažete veliko naklonjenost ter njegovi dejavnosti namenjate veliko časa in energije – še vedno raste, tako glede članstva kot glede dejavnosti. To kaže, da v dobrih desetih letih obstoja društva še zdaleč nismo izčrpali vseh možnosti. Še vedno se ni posrečilo ustanoviti podružnic društva povsod, kjer za to obstajajo očitne možnosti, npr. v Krškem, Radovljici, na Koroškem, na Obali in še kje. Prav tako pa je potrebno marsikje poživiti društveno dejavnost, med drugim v Mariboru. Na območju Velikih Lašč njihov veliki rojak prav po zaslugi naše podružnice na Rašici ni več persona non grata. Zelo dejavna je tudi podružnica v Murski Soboti, čeprav njeni člani menijo, da morajo še marsikaj storiti za večjo navzočnost in vlogo društva v pokrajini med Rabo in Muro, kjer živi avtohtona evangeličanska skupnost, ki se tudi preko dneva reformacije in dejavnosti našega društva uspešno umešča v širšo slovensko zavest.

Slovensko protestantsko društvo sodi med večja kulturna društva, po mnogih kazalnikih ga je mogoče šteti med elitna društva – nenazadnje, v društvu je obilo vidnih slovenskih izobražencev, ki ne skrivajo spoštljivega odnosa do reformacije in vsega, kar je z njo povezano. Poleg tega smo pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pridobili status društva posebnega kulturnega pomena.

Tisto pa, čemur bi kazalo v prihodnje posvetiti še več skrbi, so mladi. Očitno je, da so mladi v duhu časa vse bolj pragmatični, torej h koristim naravnani, in da večina šele v zrelih letih spozna, da je veliko »nekoristnega« še kako koristno. To poudarjam zategadelj, ker se dejavnost društva širi in nam vse bolj manjka zlasti mladih moči.

Ni dvoma: naša osrednja, v javnosti opazna in širši javnosti namenjena dejavnost je postala publicistika. Neizmerno si prizadevamo, da kolikor mogoče kontinuirano izhajajo *Zbrana dela Primoža Trubarja* – poslej bo za ta projekt skrbela založba Nova revija. Naša velika želja je, da bo večina knjig izšla do bližnje 500. obletnice Trubarjevega rojstva. Projekt je res veličasten in z njim bo Trubar, oče slovenske reformacije

in slovenske književnosti, na velika vrata ponovno stopil med njemu »lube Slovence«.

Drugo, s čimer smo uspeli in kar je izključno plod dela naših zelo dejavnih članic in članov, tako kar zadeva organizacijo, zbiranje in izbor prispevkov, pripravo za natis, kot kar zadeva zbiranje potrebnih sredstev, je strokovna in znanstvena revija *Stati inu obstatı*. Nam, s projektom posebej povezanih, je veliko do tega, da ta naša revija postane osrednja revija za »protestantiko«, ne le na Slovenskem ampak tudi širše. Za zdaj že dobro kaže.

Prav tako je pomembno naše društveno glasilo z novim imenom *Lubi Slovenci*, ki seznanja člane z dejavnostjo društva in krepí našo medsebojno povezanost. V glasilu so vedno objavljeni vsebinsko bogati nagovori ob dnevu reformacije, kar prispeva k trajnemu širjenju razmišljanj o njenem pomenu.

Posebno skrb posvečamo snovanju in prirejanju društvenih ekskurzij, s katerimi poglobljamo vednost o delovanju protestantov. Še posebej kaže spomniti na izleta na Koroško in v Maribor, kjer je bila predstavitev revije in zbornika pomemben kulturni dogodek. Upam, da bosta prav ta izleta vzpodbudila vznik oziroma poživitev društvene dejavnosti na teh koncih Slovenije. Še posebej si želimo več živosti v Mariboru, kjer se s priložnostjo duhovnice magistre Mesarič počasi umešča tudi verovanje na protestantski način v drugem največjem mestu v Sloveniji. Zelo pomembni so tudi izleti v tujino. Na podlagi dogovorov z evangeličanskim vodstvom v Kemptonu upamo, da se bo posrečilo ob cerkvi, v kateri je Trubar služboval in se trajno vpisal v zavest tamkajšnjih meščanov, postaviti leta 2008 Trubarjev kip.

Zadovoljni smo, da osrednja, republiška proslava dneva reformacije v Ljubljani, ki bo ostala, tako upamo, ena od državnih proslav, ohranja in širi pozitivno vrednotenje delovanja protestantskih reformatorjev. Naše društvo je močno vpeto v organiziranje proslav v drugih slovenskih krajih. Prav ti dogodki so zadovoljivo medijsko pokriti, teže pa pride društvo v osrednje slovenske medije. Ena od naših članic se je za promocijo društva oziroma naše dejavnosti v zadnjih mesecih močno angažirala in prav njej gre zasluga, da je bilo naše društvo to leto v medijih bolj prisotno kot leto poprej.

Ta primer opozarja, da si moramo delo porazdeliti, drugače ne gre. Za zgled naj navedem »dan sežiga knjig«, ki se je že prijel v Ljubljani 23. decembra. Ta dan si nismo zamislili kot oživljanje spomina na nek mračen čas, ampak smo hoteli in hočemo s spominjanjem povedati: knjige je mogoče sežgati, misli nikoli, te se vedno znova pojavijo v novih in novih knjigah – kot pesniški ptič feniks. Toda, če hočemo to, potrebujemo nekoga, ki bo ta projekt domislil in ga organiziral. Zato, spoštovane članice in člani, potrebujemo svežih moči, da bomo kos poslanstvu našega društva, tako na državni kot na lokalnih ravneh. Takšen projekt, ki je terjal in bo terjal obilo moči, je na primer projekt, v katerega je vključena naša podružnica v Murski Soboti in ki ima mednaroden oz. čezmejni značaj.

Opozoriti želim še na nekaj, na vključitev protestantike v različne univerzitetne programe. Glede tega smo se že veliko pogovarjali, a do kakega zavezujočega dogovora še ni prišlo, zato se bodo morale ljubljanska Filozofska fakulteta in Fakulteta za družbene vede ter Slovenska akademija znanosti in umetnosti oz. njeni inštituti – čim prej, tem bolje – dogovoriti, kje, kaj in kako zamisli uresničiti. Društvo bo ta iskanja vzpodbujalo.

Ena od nalog, ki nas vse skupaj še čaka, je spodbujanje, da bi slovenske založbe vsako leto izdale vsaj eno novo domače ali prevedeno delo, ki zadeva protestantiko, pa naj gre za zgodovino, sociologijo, filozofijo itd. ali le za način mišljenja, ki ga je vzpodbudil zgodovinski protestantizem.

Ne spuščam se v podrobno navajanje naše društvene dejavnosti in tudi ne nameravam naštevati vseh nalog, ki nas še čakajo, kljub temu pa kaže poudariti sklepno misel, da je naše društvo dejavno, živo, da se ukvarja s tematiko, ki zanima vedno širši krog ljudi, da je skratka potrebno. Želim, da vas, članice in člani našega društva, tudi to strnjeno poročilo vzpodbudi k razmišljanju, s čim, s kom in kako naprej – tudi zato, ker je naslednje leto volilno leto in obenem leto pred 500. obletnico rojstva moža, katerega ime si je nadelo naše društvo.

mag. Viktor Žakelj, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar

DESETLETJE SLIKARSKÉ KOLONIJE PRIMOŽ TRUBAR V MORAVSKIH TOPLICAH

Slikarska kolonija v organizaciji Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, Evangeličanske cerkve v Sloveniji in Občine Moravske Toplice je začela leta 1995. Pobudnika kolonije sta bila Oto Norčič, prvi predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, in slikar Nikolaj Beer. Največje breme organiziranja kolonije prevzema vsako leto prekmurska podružnica Slovenskega protestantskega društva (Geza Farkaš, Rudi Kokalj), umetniški vodja kolonij pa je Nikolaj Beer.

Ustvarjena dela so bila vsakič prikazana na razstavi v eni izmed murskosoboških galerij. Po prvem desetletju slikarske kolonije so se organizatorji odločili, da pripravijo v Galeriji Murska Sobota veliko pregledno razstavo vsega dotedanjega ustvarjanja. Razstava je bila odprta 11. novembra 2005 in se je uvrstila med odmevnejše kulturne dogodke tistega leta v Murski Soboti. Na otvoritvi so govorili župan Občine Moravske Toplice Franc Cipot, predsednik SPD PT mag. Viktor Žakelj, škof Evangeličanske cerkve v Sloveniji mag. Geza Erniša in ravnatelj Galerije mag. Franc Obal.

Za razstavo je prekmurska podružnica Slovenskega protestantskega društva izdala ugleden katalog v slovenščini in angleščini, ki na 80 straneh vsebuje poleg besedil barvne reprodukcije razstavljenih del in kronologijo dotedanjih razstav.

V uvodu v katalog je Viktor Žakelj med drugim poudaril, da se tudi s slikarskimi kolonijami v Moravskih Toplicah poetično, v mnogočem svojsko ravninsko in goriško Prekmurje postopoma umešča v zavest Slovencev. Retrospektivo tega slikarskega ustvarjanja je treba presojati tudi v luči minule desetletnice društva, ki širi zavest o velikem času protestantizma in tudi o tem, da imamo Slovenci dve avtohtoni krščanski cerkvi. Obletnica in razstava morata biti tudi spodbuda lokalnim skupnostim, da polno izkoristijo svoje evangeličanske korenine, da se zdrobijo monopoli, od verskih in duhovnih do kulturnih in političnih, in da Prekmurje ostane zgleden in strpen prostor za sobivanje vseh različnosti, ki so živa realnost in obenem motor napredka. Nujno je spominjanje na ljudi in njihova dejanja, ki so zaznamovali našo preteklost. V časih iskanja odgovorov na nova vprašanja, je opozoril, je lahko zgodovina kot sidro, ki rešuje barko na razbesnelem morju. Zazrimo se torej v preteklost, da bi bolje videli v zastrto prihodnost.

Katalog je posvečen desetletnici slikarskih kolonij in hkrati pokojnemu prof. dr. Otu Norčiču. Zato je

katalogu dodan kratek, a zelo tehten zapis *Ekonomija kot poslanstvo in umetnost*, v katerem prof. dr. Andrej Sušjan z Ekonomske fakultete v Ljubljani strnjeno povzema značilnosti nazorov in delovanja pokojnega Norčiča na tej fakulteti. Poudarja, da je Norčič svoja znanstveno-raziskovalna prizadevanja že na začetku usmeril v kritiko ortodoksne neoklasične ekonomike in v preučevanje postkeynesianske ekonomske teorije. Norčič je bil prepričan, da odličnega ekonomista ne izkazuje samo poznavanje eksaktne mehanike trga, temveč predvsem razumevanje in upoštevanje družbenih razsežnosti ekonomije. Ekonomija ni samo eksaktna znanost, povezana z matematičnim reševanjem optimizacijskih problemov, ampak v veliki meri tudi umetnost vzpostavljanja občutljivih družbenih ravnotežij ter ohranjanja naravnih okolij in virov.

Ob takem miselnem izzivu ni nepomembno, da je natis kataloga omogočilo skoraj dvajset gospodarskih družb, ki so s tem izpričale svoje vsestransko razmerje do svojega okolja in umetnosti v njem.

Mag. Franc Obal je v svojem orisu *Pluralizem likovnih izpovedi in osebnih poetik* poudaril, da je umetniški vodja Nikolaj Beer zmeraj privabil na slikarske kolonije v Moravskih Toplicah profilirane slovenske in tuje likovne umetnike, da ti pripadajo različnim generacijam in slogovnim usmeritvam in da se dela, ustvarjena na kolonijah, največkrat uvrščajo med najkvalitetnejše dosežke posameznih slikarjev. Po analizi poetik vsakega od 47 umetnikov je Obal nanizal značilnosti doseženega pluralizma. Večini slikarjev je izkušnja krajine poglavitni vir likovnih spoznanj in razmišljanj. Pri precejšnji skupini slikark in slikarjev je ugotovil sproščeno, vendar kontrolirano izvedeno in dramatično občuteno potezo s slikarskim čopičem. Pri številnih je opazil lirično občutenje mikro- in makrosveta ter osebno vizijo. Nekateri slikarji uporabljajo tektonsko strukturirana barvna polja, uvajajo geometrizacijo ploskovnih form ali pa ustvarjajo v poudarjeno otipljivi strukturalizaciji konstruktivno grajene slikovne površine. Posamezna dela odsevajo konceptualno meditacijo s konstruktivističnim pristopom in vidno slikarsko potezo ali pa izžarevajo fluid odprtega barvnega polja. Stvaritve nove ekspresivne figuralike pa so razširile polje tradicionalnega ikonografskega sveta krajine. Tako pisana in različna likovna govorica zagotavlja zbirki veliko umetniško bogastvo.

Del razstave je bil februarja in maja 2006 prikazan tudi v galerijah v Zagorju ob Savi in Škofji Loki.

ODKRITJE DOPRSIJ BOHORIČA IN DALMATINA V KRŠKEM IN BRESTANICI

Bohorič in Dalmatin se vračata

V letu 2006, natanko 29. septembra 2006, smo v Brestanici in v Krškem praznovali oziroma obeležili zanimivo obletnico – 1111-letnico prve pisne omembe obeh krajev in tako tudi širšega območja. Richenburch in Gurcheuelt ali Brestanica in Krško sta prvič omenjena v listini, ki jo je podpisal kralj Arnulf v Öttingu na Bavarskem. Z različnimi dogodki in vpogledi v preteklost smo v okviru programskega odbora skušali opozoriti na to obletnico in iz nje tudi pridobiti trajnejše pomnike. Najpomembnejši dosežek 1111-letnica pa je zagotovo postavitev treh doprsij: doprsja Adama Bohoriča v Brestanici in doprsij Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina v Krškem.

Adam Bohorič pred OŠ Adama Bohoriča v Brestanici

V četrtek, 28. 9. 2006, se je ob 10.45 pričela slovesnost odkritja doprsja pred osnovno šolo. Slavnostni govornik

mag. Viktor Žakelj, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, se je s svojim nagovorom vtisnil v spomin številnim prisotnim, tako Brestaničanom kot Krčanom. Poudaril je pomen protestantizma za razvoj slovenskega jezika in naroda ter poudaril globoko vero in duhovnost obeh »naših« protestantov ter celotnega gibanja. Odkritje so s kulturnim programom obogatili Margareta Marjetič, predsednica Kulturnega društva Svoboda Brestanica, in osnovnošolci, ki so skupaj z učiteljico zapeli Bohoričevo *Jutranjo pesem*.

Adam Bohorič in Jurij Dalmatin v Krškem

Osrednja krška prireditev ob 1111-letnici je bila v petek, 29. septembra 2006, ob 17. uri v Dvorani v parku in v parku. Najpomembnejši del slovesnosti je bilo odkritje obeh doprsij – podob dveh slavnih oziroma predvsem zaslužnih »Krčanov«: **Adama Bohoriča** (ok. 1520–1598) in **Jurija Dalmatina** (ok. 1546–1589). Tako je bila izpolnjena tudi obljuba sveta Krajevne skupnosti

mesta Krško, da bosta kot eden izmed rezultatov kolokvija, ki smo ga s skupnimi močmi pripravili v Krškem 9. marca 2006, postavljena spomenika Bohoriču in Dalmatinu v Gaju zaslužnih občanov v mestnem parku. Zgodilo se je ravno na dan 1111-letnice in v okviru osrednje krške prireditve, ki je nosila ime »Dve deželi – eno mesto, 1111 let«. Po uvodnem delu – koncertu v Dvorani v parku, kjer si je bilo moč ogledati tudi faksimile Bohoričeve slovnice in Dalmatinove Biblije, so se obiskovalci usmerili proti zakritima doprsjema. Slavnostni govornik je bil predsednik SAZU akad. prof. dr. Boštjan Žekš, ki je poudaril pomen tovrstnih obeležij in dela, ki ga z veseljem opravljajo različni ljudje na različnih koncih Slovenije – podobi nista postavljeni za Bohoriča in Dalmatina, ampak za nas in za naše potomce.

S slovensko zastavo prekriti podobi so odkrili: Jurija Dalmatina predsednik SAZU akad. prof. dr. Boštjan Žekš in predsednik sveta KS mesta Krško Jože Habinc, Adama Bohoriča pa akad. prof. dr. Jože Toporišič in župan občine Krško Franc Bogovič.

Podobi sta ustvarila akademska kiparja Vladimira Štoviček (Jurija Dalmatina) in Matjaž Počivavšek (Adama Bohoriča, tako za Brestanico kot za Krško).

O delu in življenju obeh ter njunih podobah je »govorila« tudi mapa, izdana ob tej priložnosti, kjer sta bila natisnjena tudi faksimila prve strani Dalmatinovega prevoda Biblije in prve strani Bohoričeve slovnice (Zimskih uric).

Naslednji dan, 30. 9. 2006, je na gradu Rajhenburg v Brestanici potekala še zaključna prireditev praznovanja 1111. Skozi pregled dogajanja v Brestanici in okolici so vodile podobe iz preteklosti, med njimi je tenorist Marko Železnik zapel tudi Bohoričevo *Jutranjo pesem*.

O doprsjih in avtorjih podob

Bohoričevo podobo je ustvaril akademski kipar Matjaž Počivavšek (rojen 4. 10. 1955), ki za upodobitev ni imel predloge. Upodobil je zrelega moža v značilnem oblačilnem videzu, z jasnim pogledom in resnim »šolniškim« izrazom. Ob doprsju – originalu, ki se nahaja v Ljubljani na Kresiji (Stritarjeva 6), sta tako postavljeni še dve repliki, od 28. 9. 2006 pred Osnovno šolo Adama Bohoriča Brestanica in od 29. 9. 2006 v Gaju zaslužnih občanov v krškem mestnem parku.

Dalmatinovo podobo je ustvarila akademska kiparka Vladimira Štoviček (rojena 20. 3. 1934), ki živi in ustvarja v Leskovcu pri Krškem. Do upokojitve je poučevala likovni pouk in hkrati ustvarjala v ateljeju ob Šrajbarskem turnu, kjer je delal tudi njen oče Vladimir Štoviček in kjer se prepletajo dela dveh generacij kiparske družine. Leta 2003 je za mesto Krško izvedla javno naročilo – kip zavetnika mesta Janeza Evangelista za kapelico ob Kapucinskem samostanu v Krškem. Kiparko zanimajo predvsem ženske in njihova vloga v vsakdanjem življenju. Preko žanrskih podob in aktov izraža umetnica svoj ustvarjalni naboj in pogled na svet. Tokrat se je ponovno »spopadla« s podobo mladeniča, saj je upodobila Dalmatina v letih, ko je bil še »Krčan«. Brez originalne podlage oziroma opisov o njegovi zunanosti se je naslonila na večni lepotni ideal mladeniča, ki z jasno zazrtim pogledom v svojo prihodnost nakazuje Dalmatinovo željo po izobrazbi in delu, ki je osmislilo njegovo življenje.

S postavitvijo podob na ključnih mestih protestantske dediščine v občini Krško smo opredmetili spomin in po besedah predsednika sveta KS mesta Krško Jožeta Habinca končno izpolnili dolg do Bohoriča in Dalmatina ter ju simbolično »vrnili« tudi v Krško.

Alenka Černelič Krošelj

DRUŠTVENE EKSKURZIJE

Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar želi s svojim pretehtanim programom izletov utrjevati, poglobljati in dopolnjevati vednost o protestantizmu in evangeličanstvu na Slovenskem in v tujini ter o zaslužnih možeh in njihovem delovanju. Veliko izletov je sprva organiziral pokojni Bela Sever, za njim pa se je te naloge lotila skupina Marija Kuhar, Nada Norčič, Ladislav Pojbič in v zadnjem času predvsem Marko Zore.

VELENJE IN SLOVENSKA KOROŠKA

Prvi cilj izleta (20 udeležencev) 8. aprila 2006 je bilo Velenje, v katerem smo ob pripovedi predsednika velenjskega Rotary kluba Mateja Jenka in krožni vožnji

spoznali oziroma ponovno obudili vedenje o osnovnih značilnostih in razvoju tega dinamičnega mesta. Pozneje je v avtobusu Dušan Voglar navedel nekaj podatkov o reformacijskem gibanju na tem območju.

Obisk v Slovenj Gradcu je pripravil direktor Koroškega pokrajinskega muzeja Marko Košan, ki je še posebej barvito osvetlil zgodnji razmah reformacije v mestu in poznejšo zmago protireformacije, ki je s silo

zatrta novo vero, izgnala protestante in uničila njihove knjige in cerkev. Razkazal nam je tudi Sokličev muzej, v katerem je prizadevni duhovnik v prejšnjem stoletju zbral in ohranil številna umetniška dela, predmete in vredne knjige sedanjim rodovom.

Na poti na Ravne na Koroškem smo se ustavili na Preškem vrhu nad Kottljami, kjer nam je simpatična vodička iz ravenskega muzeja, sorodnica Kuharjevih, dočarala lik in delo pisatelja Prežihovega Voranca in njegovih bratov, od katerih je vel uporniški duh narodnoobrambnih teženj in prizadevanj za večjo socialno pravičnost.

Na Ravnah nam je v ravenskem gradu direktorica Koroškega muzeja Karla Oder predstavila regionalni tehnološki razvoj v rudarstvu in železarstvu, pa tudi etnografske posebnosti Koroške. V Koroški osrednji knjižnici dr. Franc Sušnik v prostorih ravenskega gradu pa smo ob prezentaciji Simone Šuler lahko videli tudi del ohranjene dragocene kulturne dediščine, med drugim izvod Dalmatinove *Biblije* in primerke rokopisno širjene književnosti.

Na ponovnem obisku Slovenj Gradca smo se v Koroški galeriji srečali z znanim slikarjem Uršlje gore in kulturnim delavcem Karlom Pečkom, ki nas je popeljal skozi galerijo in z domišljenimi ter duhovitimi komentarji predstavil dela slikarjev Tisnikarja (Pečko je bil njegov mentor), Borčiča, Omana in drugih. Potem nas je popeljal v svoj prostoren atelje na podstrežju galerije in nam, obkrožen s svojimi številnimi slikami, še dolgo pripovedoval zanimivosti in anekdote iz sveta umetnosti, utrinke iz svojega umetniškega ustvarjanja in zgodbe iz časa, ko je zasnoval slovenjgraško galerijo, dosegel njeno ustanovitev in jo do 1996 tudi vodil. Od 1966 je pod pokroviteljstvom Združenih narodov organiziral odmevne likovne razstave na temo miru, humanosti in sodelovanja.

Ob vseh naštetih priložnostih smo razdelili nekaj gradiv društva, spodbujali k včlanjevanju in zlasti svetovali priprave za obeleževanje 500. obletnice Trubarjevega rojstva, ki naj vsekakor zaživi tudi v teh tradicionalnih kulturnih središčih.

KEMPTEN IN KONSTANCA

Skupina 47 članic, članov in prijateljev Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar je 12. maja odšla na tridnevni izlet po južni Nemčiji, zahodni Avstriji in južni Tirolski v Italiji. Poleg predsednika društva mag. Viktorja Žaklja so se izleta udeležili vidnejši člani dr. Matjaž Kmecl, evangeličanski škof mag. Geza Erniša, dr. Božidar Debenjak, dr. Marko Kerševan in dr. Sandi Sitar, ki so s svojimi tematskimi prispevki ob obiskih in ogledih obogatili znanje in vedenje udeležencev.

Prvi cilj obiska je bilo bavarsko mesto Kempten, kjer je v letih 1553–61 živel in deloval Primož Trubar. Pri cerkvi sv. Manga nas je na osnovi predhodnega dogovora s škofom Ernišo pričakal kemptenski dekan Hans Gerhard Maser, nam pokazal župnišče, v katerem je Trubar živel z družino (najstarejše ohranjeno župnišče na Bavarskem) in potem še cerkev. Dekan in knjižničarka sta nama predstavila zgodovino cerkve in delovanje Trubarja (njegov cerkveni red so uporabljali do 60. let prejšnjega stoletja). Na posebnem sestanku z dekanom se je potem skupina vodilnih članov društva dogovorila za sodelovanje s ciljem, da bi leta 2008 ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva postavili pri cerkvi primerno obeležje v obliki njegovega doprsnega kipa.

Naslednji cilj je bil ogled mesta Konstanc ob Bodenskem jezeru na temo verskega koncila in obsodbe Jana Husa ter drugih verskih inovatorjev. Ogledali smo si muzej Jana Husa, katedralo, v kateri je potekal koncil, stavbo, kjer je bil izvoljen novi papež in končan razkol, ter druge mestne znamenitosti.

Tretjega dne smo se ustavili v Innsbrucku in si ogledali katedralo, cesarsko palačo in dvorno cerkev. Pot nas je potem zanesla prek prelaza Brenner na južno Tirolsko, kjer smo se ustavili v Innichenu na Dobraškem polju (skrajna zahodna meja južnoslovanske naselitve) in si ogledali predromansko cerkev sv. Kandida z znamenitim Kristusom iz zgodnjega 13. stoletja.

Med izletom smo si ogledali tudi nekaj znamenitih turističnih točk: grad Neuschwanstein bavarskega kralja Ludvika II., rezidenco knežjih opatov v Kemptenu, arboretum na bodenskem otoku Mainau, ki je v lasti švedske plemiške družine Bernadotte, in Europabrücke nad Innsbruckom, najvišji most na svetu.

Udeleženci so med potjo dobili pisni tematski gradivi (*Iz Trubarjevega kemptenskega obdobja* in *Zgodba o Janu Husu*). Tudi po zaslugi odličnega vodiča agencije MM Turist in primernemu pomladanskemu vremenu je izlet v celoti uspel.

MARIBOR

Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar je 16. septembra letos organiziralo izlet v Maribor, v mesto, kjer je imela reformacija – njen začetek, razcvet, zaton in ponovna oživitev evangeličanske cerkve – nekoliko drugačno zgodovino kot v Prekmurju ali na Kranjskem. Izleta se je udeležilo kakih 65 članov, kar je za popotovanja po domačih logih zelo visoka številka. Najprej smo si ogledali graščino Betnava na obrobju Maribora, v kateri urejajo Slomškov muzej; ogledali smo si lahko le razstavo o škofu Jožefu Tomažiču. Ob graščini so že leta 1589 postavili leseno luteransko šolo

in stanovanje za pastorka ter uredili pokopališče; vse to na ozemlju, ki ga je protestantom podaril grof Herberstein. O prvem organiziranem začetku luterantstva na spodnjem Štajerskem bi nam moral pojasniti, kot je bilo dogovorjeno, dr. Anton Ožinger iz mariborske nadškofije, a je žal moral zaradi poškodb v bolnišnico. Informacije betnavskega kustosa Turka je zato dopolnila magistra Violeta Vladimira Mesarič.

Naša naslednja postaja je bila v prelepem središču mesta v Glazerjevi dvorani Univerzitetne knjižnice. Tu so nas na srečanju 500-letnici Trubarja naproti pozdravili predsednik mariborske podružnice Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar prof. Srečko Reher in predstavnik Zveze kulturnih društev Slovenije in Maribora mag. Franci Pivec in Marjan Pungartnik ter sočlani društva iz štajerske prestolnice. Nato je predsednik društva mag. Viktor Žakelj spregovoril o delu društva nasploh in o pripravah za proslavljanje 500. obletnice Trubarjevega rojstva, tega, kot je poudaril, gotovo najpomembnejšega Slovenca minulega tisočletja. Omenil je, da izdajanje *Zbranih del Primoža Trubarja* tedaj, leta 2008, najbrž še ne bo dokončano, toda dejstvo, da je prišla pobuda za edicijo Trubarjevega celotnega opusa prav iz našega društva, je njenim članom, zagovornikom svobodnega duha in veroizpovedi, v ponos. Manj ponosni smo seveda lahko ob finančnih in organizacijskih založniških stiskah, ki pestijo tako zahteven in zajeten projekt.

Srečanje je bilo namenjeno tudi predstavitvi publicistike o protestantizmu, zato je predsednik pojasnil, da je društvo kmalu po ustanovitvi začelo izdajati bilten *Stati inu obstatu*, ki je poročal predvsem o društvenih dejavnostih, proslavah, pa tudi objavljaj krajše prispevke uglednih slovenskih intelektualcev o reformatorjih iz 16. stoletja in protestantski miselnosti in njenih vplivih danes. Pokazalo se je, da potrebuje zgodovinsko poglavje o protestantizmu pri Slovencih in njegovem vplivu na kulturno ter politično bit našega

naroda skozi stoletja več proučevanja. Zato je ob biltenu začela izhajati še revija. Njen glavni urednik prof. dr. Marko Kerševan in odgovorni urednik Dušan Voglar sta pojasnila izhodišča revije, širino vabljenja sodelavcev in vsebino obeh dvojnih števil (2005, 2006). Med drugim sta izrazila tudi željo, da bi se v reviji okrepil delež tujih avtorjev. Nato je dr. Kerševan predstavil zbornik *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa*, ki ga je izdala Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Na srečanju je bilo posebej zanimivo poročanje mag. Fanike Kranjc-Vrečko (urednica nekaj knjig Trubarjevega *Zbranega dela*, njen soprog prevaja Trubarjeve nemške spise) o mariborskih raziskovalcih protestantizma, kakršna sta bila na primer dr. Jože Rajhman in dr. Vekoslav Grmič. Z nekaj tehtnimi besedami se je v razpravi oglasil še prof. dr. Vlado Struk.

Prebivalci Ljubljane in okolice navadno slabo poznajo severovzhodni del Slovenije. Zato je bil ogled kulturnozgodovinskih znamenitosti Maribora dobrodošel sprehod, zlasti še ob vodički Marinki Košar iz zturistične agencije M&M, ki je stolnico, rotovž, Lent, sinagogo, Maistrov spomenik, mestni grad, pa staro trto in vinske griče, stare mostove in kavarne predstavila z vso svojo ljubeznijo do štajerske prestolnice.

Spoznavanje Maribora in življenja v njem smo izletniki iz Ljubljane in Prekmurja končali v evangeličanski cerkvi na Trubarjevi 1 in s pastorko mag. Violeto Vladimiro Mesarič. Preprostost, bolje rečeno revnost in dotrajanost verskega hrama in župnišča nas je nehote spomnila na pozlate in baročno razkošje rimskokatoliških cerkva ter nam zastavila vprašanje o enakopravni državni podpori pri obnavljanju in ohranjanju stavb Evangeličanske cerkve v Sloveniji. Mag. Mesarič nas je na kratko seznanila z zgodovino protestantizma v Mariboru. O tem je v zborniku *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa* obsežen članek, ki ga je napisala Anja Zalta in je nastal ob pomoči pastorko.

SLIKARSKA KOLONIJA PRIMOŽ TRUBAR V MORAVSKIH TOPLICAH 2005 IN 2006

V murskosoboškem razstavišču Klub PAC je bila 28. oktobra 2006 odprta razstava del, ki so nastala na 11. in 12. slikarski kolonij Primož Trubar v Moravskih Toplicah leta 2005 in 2006. Ob odprtju razstave je govoril Geza Farkaš, predsednik murskosoboške podružnice Slovenskega protestantskega društva, ki je glavni soorganizator teh kolonij. Razstavljenata dela in njihove ustvarjalce je predstavil direktor Galerije Murska Sobota

mag. Franc Obal. Posebna pozornost je bila posvečena slikarju Nikolaju Beeru, ki je umetniški vodja kolonij že od njihovega začetka in je zaslužen za njihovo uspešno delovanje in za sodelovanje uglednih umetnikov iz Slovenije in sosednjih držav. Kot priznanje za opravljeno delo mu je društvo ob njegovem jubileju (60 let) podarilo prve tri knjige *Zbranega dela* Primoža Trubarja.

DELOVANJE PODRUŽNICE V PREKMURJU

Pri svojem delu smo v podružnici Slovenskega protestantskega društva v Murski Soboti smo vse leto uveljavljali osnovne programske usmeritve, ki pomenijo tudi vsebinski temelj vsega društva. V vse dejavnosti so bila kot osnovna nit vtkana ohranjanje, razvijanje in prenašanje pridobitev in vrednot reformacije v sodobni čas in tekoča družbena dogajanja.

Člani podružnice smo se vključevali v dejavnost osrednjega jedra društva, prav tako pa so se v dejavnosti, ki smo jih organizirali v podružnici, dejavno vključevali člani iz ljubljanskega jedra. Predvsem moramo omeniti pripravo retrospektivne razstave o prvem desetletju delovanja likovne kolonije »Primož Trubar« v Moravskih Toplicah in pripravljane ter izvedbo proslav ob dnevu reformacije.

Leta 2005 smo v podružnici največ energije namenili organizaciji retrospektivne razstave ob 10-letnici slikarske kolonije »Primož Trubar« in izvajanju projekta *Povežimo nekoč skupni cerkveni prostor – Puconci-Bad Radkersburg* v okviru čezmejnih projektov INTERREG III./a Slovenija-Avstrija.

Ob 10. obletnici začetka delovanja slikarske kolonije smo se odločili za pregledno razstavo na kolonijah nastalih del v Galeriji Murska Sobota. Priprava in izvedba razstave sta bili zahteven organizacijski in predvsem finančni zalogaj. Med snovanjem razstave smo opravili inventarizacijo del, ki so nastala na dotedanjih kolonijah. Za razstavo je bil pripravljen strokovni izbor. Pripravili smo tudi bogat razstavni katalog s prevodi v angleščino.

Druga zahtevna naloga je bil pristop k projektu v okviru INTERREG III/A Slovenija-Avstrija in začetek njegovega izvajanja. Z izdelanim elaboratom smo uspeli na prijavi, za kar smo dobili odobrena nepovratna sredstva. Imenovana je bila skupina za izvedbo projekta, ki jo vodi mag. Leon Novak. Določena administrativna in strokovna dela opravlja Zavod za kulturo, šport, turizem in razvoj podeželja občine Puconci. Občina Puconci je tudi partner v izvedbi projekta in v njem sodeluje z določenimi sredstvi. Pri izvajanju projekta se srečujemo s številnimi težavami, saj podružnica nima na voljo sredstev za premoščanje. Princip pri financiranju navedenih projektov pa je vračilo sredstev na podlagi plačane realizacije.

Ocenjujemo pa, da je projekt dobro promoviran in da so vanj zajete tudi take vsebine, ki so se v različnih oblikah pojavljale v naših letnih programih.

Žal se nam leta 2005 ni posrečilo organizirati izleta. Tudi kombinacije s centralo društva niso obrodile sadov, saj večina naših članov želi časovno krajše in relativno cenejše izlete.

Pregled izvedenih konkretnih aktivnosti

1. Izvedba zbora članov in sprejem programa za delo;
2. Sodelovanje na občnem zboru SPD Primož Trubar na Rašici;
3. Začetek izvajanja projekta »Povežimo nekoč skupni cerkveni prostor – Puconci-Bad Radkersburg«;
4. Udeležba na simpoziju v Puconcih;
5. Uspešna organizacija in izvedba 11. slikarske kolonije Primož Trubar;
6. Organizacija pregledne razstave del slikarske kolonije ob njeni 10-letnici v Galeriji Murska Sobota;
7. Organizacija proslav ob dnevu reformacije skupaj z Evangeličansko cerkvijo v Moravskih Toplicah in Gornji Radgoni;
8. Udeležba na osrednji proslavi dneva reformacije v Ljubljani.

Geza Farkaš,
predsednik podružnice v Murski Soboti

DELOVANJE PODRUŽNICE NA RAŠICI

Osnovna naloga naše podružnice Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar ostaja še naprej skrb za promocijo Trubarjeve dediščine v slovenskem kulturnem prostoru. Preko organov lokalne skupnosti pomembno vplivamo na vsebino prireditvev na Trubarjevi domačiji na Rašici in skrbimo, da se tamkajšnja poslopja primerno vzdržujejo. Podružnica ima tudi dve redni vsakoletni prireditvi, in sicer srečanje slikarjev *Trubarjevi kraji* ter proslavo ob dnevu reformacije, v letu 2006 pa smo člani društva aktivno sodelovali tudi pri organizaciji praznovanja 20. obletnice odprtja Trubarjeve domačije na Rašici.

Srečanje slikarjev *Trubarjevi kraji* in otvoritev razstave na Trubarjevi domačiji na Rašici

Podružnica je v sodelovanju z Občino Velike Lašče septembra 2006 priredila že 24. srečanje slikarjev z delovnim naslovom *Trubarjevi kraji*. Naše društvo tako uspešno nadaljuje tradicijo srečanj, ki jih je prevzelo od KUD Primož Trubar iz Velikih Lašč.

Tradicionalno srečanje je, ob nenehni skrbi za ustrezni umetniški in tudi akademski nivo, namenjeno

predvsem predstavitvi in promociji naših krajev. Temu primerno smo se odločili za tak organizacijski pristop, da poskušamo gostujoče umetnike popeljati vsako leto na drugi predel naše občine. Ustvarjalcem nato prepustimo izbor tem in lokacij, dela pa lahko dokončajo tudi pozneje, do otvoritve razstave v galeriji Skedenj na Trubarjevi domačiji.

Srečanje je na Rašico v soboto, 23. septembra, privabilo 22 slikarjev in kiparjev iz vse Slovenije. Tokrat smo obiskali Mohorje ter si ob strokovnem komentarju našega prijatelja, slikarja in restavratorja Veljka Tomana ogledali cerkev na Sv. Primožu. Jutranji kulinarični del je bil v rokah gostilne Kukelj in krčme na Trubarjevi domačiji, popoldanski pa ekipe »Pri Kržetovih« z Mohorjev, tako da so lahko gostje spoznavali tudi tovrstno lokalno ponudbo.

Otvoritev razstave del, nastalih v okviru srečanja, je bila v petek, 6. oktobra, na Trubarjevi domačiji na Rašici in je bila vključena v uradni del praznovanja 20. obletnice odprtja Trubarjeve domačije.

Prireditve ob dnevu reformacije na Trubarjevi domačiji na Rašici

Prireditve ob dnevu reformacije je naša podružnica izvedla v torek, 31.10.2006, na Trubarjevi domačiji na Rašici. Na prireditvi je govoril član našega društva, literarni zgodovinar in urednik Dušan Voglar, z

monodramo Matjaža Kmecla *Trubar pred slovensko procesijo* je nastopil dramski igralec Anatol Štern, *Kvintet v C-molu* W. A. Mozarta pa je izvedel Pihalni kvintet Pentada, ki ga sestavljajo študentje zadnjih letnikov ljubljanske Glasbene akademije.

Skrb za Trubarjevo domačijo na Rašici

Lastnica objektov na Trubarjevi domačiji je občina Velike Lašče. V zadnjih letih so bila obnovljena vsa ostrešja in kritine, prenovljena je bila žaga, urejeno je ogrevanje in hlajenje v spominski sobi. Za leto 2007 sta načrtovani še obnova mlina ter ureditev ogrevanja v galeriji Skedenj.

Pomembna je tudi organizacijska sprememba. V juniju 2006 je občina ustanovila Javni zavod Trubarjevi kraji, ki naj bi med drugim skrbel tudi za upravljanje Trubarjeve domačije. To je bila naša dolgoletna želja. Člani društva dejavno sodelujemo pri vzpostavljanju vodstva in pripravi programa zavoda, tako da za Trubarjevo domačijo načrtujemo še pomembnejšo vlogo v slovenskem prostoru. Še posebej v slavnostnem letu 2008.

Tako ostaja za zdaj neuresničena le ideja, da bi Trubarjeva domačija dobila uradni status kulturnega spomenika državnega pomena.

Matjaž Gruden, predsednik podružnice na Rašici

O TRUBARJEVI ZASNOVI SLOVENSKE CERKVE

Toda Trubar se ni zadovoljil zgolj s (knjižno)jezikovno enotnostjo svojih rojakov v različnih deželah; v njegovi glavi je prav tako zrasla ideja, da se mora tudi cerkev prilagoditi lingvistični stvarnosti (kajti od tega je odvisna rešitev duš). Verska organizacija se torej naj podredi obstoječim danostim (saj so nasledek kreatorске akcije Vsemogočnega). Tako je naš reformator že leta 1555 pisal o »tej pravi Cerkvi božji tiga slovenskiga jezika«, za katero je pozneje (v šestdesetih letih) ustvaril »statut« – *Cerkovno ordningo* (izšla je 1564). V navodilu za tisk te knjige (1563) izrecno govori o »slovenskem cerkvenem redu«, v pismu

kranjskim deželnim stanovom z dne 13. januarja 1564 pa o »našem slovenskem cerkvenem redu«. Da je pri tem mislil na cerkev, ki seže do meja slovenskega jezika – torej na prvo vseslovensko institucijo v zgodovini –, je zelo jasno povedal v *Catehismusu z dvejma izlagama* leta 1575, ko je na svojo *Cerkovno ordningo* »dirigiral« tudi koroške Božje služabnike.

Odlomek iz razprave ddr. Igorja Grdine *Do »fine moke 00« mleto Trubarjevo vprašanje v številki 3-4 revije Stati inu obstati.*

JANEZ MANDEL

Naglo in uspešno širjenje nazorov humanizma in reformacije je omogočila uporaba tiskarstva, ki se je začelo z delovanjem Johanna Gutenberga razvijati sredi 15. stoletja. V Ljubljani je prvo tiskarno odprl leta 1575 Janez Mandelc. V svojih slovenskih in nemških tiskih se je podpisoval Joannes Mandelz ali Janž Mandelz ali Hanss Mannel, v latinskih Manlius, v hrvaških pa Manlih. Denar za Mandelčevo tiskarno, ki je bila hkrati prva na Slovenskem, so prispevali številni protestantski verniki, pa tudi posamezni katoličani.

Mandelčev rojstni kraj in datum nista zanesljivo znana, tudi njegovo delovanje pred prihodom v Ljubljano je nejasno. V Ljubljani je dobil meščanske pravice in deloval kot knjigotržec. Navezal je stik z Jurijem Dalmatinom, superintendentom Krištofom Špindlerjem in Jurijem Khislom, literarno izobraženim sinom Janža Khisla s Fužin. Dalmatinu, ki je bil že skoraj pri koncu svojega življenjskega dela, to je prevoda *Biblije* v slovenščino, je bilo veliko do tega, da bi lahko knjigo natisnil v ljubljanski tiskarni. Prošnjo za odprtje tiskarne so Mandelcu sprva zavrnil, vendar je po posredovanju vplivnih zagovornikov kmalu dobil dovoljenje in začel tiskati. Tiskal je različne odloke, spise in besedila v nemščini, latinščini in slovenščini, predvsem slovenske protestantske knjige. Natisnil je tudi več letakov o bojih s Turki, kmečkih uporih, verskih spopadih in političnih dogodkih; štejemo jih lahko za predhodnike sedanjih dnevnikov in tednikov.

V tiskarni mu je pomagal Lenart Mravlja (tudi Mraula, Maraula, latinizirano ime Leonhardus Formica, po rodu iz Ljubljane ali Branika). Ta je bil leta 1563 tiskarski učenec v Biblijskem zavodu v Urachu, nato morda tiskarski pomočnik v Tübingenu, leta 1583 pa je sodeloval pri tiskanju Dalmatinove *Biblije* v Wittenbergu; pozneje je postal ugleden dvorni, deželni in univerzitetni tiskar in knjigotržec na Dunaju, kjer je umrl leta 1605.

Leto 1581 je bilo za Mandelca zelo neugodno. Februarja mu je umrl sin Jakob. Avgusta se je zbrala v Ljubljani skupina protestantskih teologov in filologov, da bi pred tiskanjem Dalmatinovega prevoda *Biblije* opravila še zadnji pregled. Deželni stanovi Kranjske, Koroške in Štajerske so namreč že leta 1578 sklenili, da podprejo natis, in Mandelc je že prejšnje leto natisnil poskusni list. O pripravah za natis *Svetega pisma* v slovenščini je ljubljanski škof obvestil nadvojvodo Karla, deželnega vladarja Kranjske; 13. oktobra 1581 je bila izdana prepoved tiskanja *Biblije*, Mandelcu pa je bilo ukazano, da mora v šestih mesecih zapustiti avstrijske dežele. Ta ukaz je bil ponovljen še 19. novembra in 30.

decembra. Zato je Mandelc predal knjigarno v druge roke, tiskarno pa preselil na Ogrsko v Nemet-Ujvar (Güssing). Iz Ljubljane se je odselil 3. aprila 1582, od deželnih stanov in mesta je prejel za popotnico 50 forintov. Odslej je deloval na Ogrskem, Gradiščanskem in Hrvaškem (Varaždin). Med njegovimi naročniki tiskov v madžarščini, latinščini in nemščini so bili ugledni ogrski in hrvaški plemiči. Umrl je leta 1605 v Deutschkreutzu (Avstrija). Po njegovi smrti je tiskarno vodila njegova vdova, glavni mojster v njej pa je bil Mandelčev dolgoletni pomočnik Emerik Farkaš, ki je po vdovini smrti postal tudi lastnik tiskarne. Na Slovenskem pa je po Mandelčevem odhodu začela delovati nova tiskarna šele leta 1678 (Janez Krstnik Mayr), tudi tokrat v Ljubljani.

Današnji strokovnjaki potrjujejo Mandelčevo mojstrstvo v tiskarstvu. Odtisi črk so bili živo črni in razločni, nekateri tiski pa so bili izdelani na odličnem papirju, dvobarvno v črni in rdeči barvi ter okrašeni z inicialkami, vinjetami in lesorezi. Njegovi tiski spadajo med cenjene redkosti tiskarske umetnosti 16. stoletja, saj jih je ohranjenih le polovica. V svoji ljubljanski tiskarni je v letih 1575–81 natisnil petino slovenskih knjig 16. stoletja.

Leta 1575 so bili med njegovimi tiski: Johann Salicetus, *Rede wider der Türken* [govor zoper Turke; izgubljen, navaja ga J. V. Valvasor]; *Jezus Sirah, ali negove bukvice (latinski Ecclesiasticus) za vse žlaht ludi, suseb za kersčanske hišne očete inu matere* [prevod in uvod Jurij Dalmatin, predgovor Janez Mandelc, posvečeno Janžu Khislu]; nemški nagrobni govor Krištofa Spindlerja za umrlega Herbarta VIII. (padel v bitki s Turki); Jurij Khisl, *Herbardi Aurspergy baronis ... vita et mors* [življenjepis v latinščini].

Leta 1576 med drugim: *Passion tu je britku terplene inu tudi tu častitu od smerti vstajene inu v nebu hojene našiga Gospudi Jezusa Kristusa, iz vseh štirih evangelistov zloženu* [sestavil Dalmatin, dodana pridiga J. Brenza in Dalmatinova upesnitev pasijona]; nemški prevod (Khrazenpacher) Khislove biografije Herbarta VIII. Turjaškega iz leta 1575.

Leta 1577 med drugim: *New auffgerichte Pergkwerchss Ordnung* [novi rudniški red za Kranjsko in Goriško]; Jakob Strauss, *Descriptio novi et prodigiosi cometae* [knjiga v Ljubljani rojenega dunajskega profesorja o zelo svetlem kometu, ki se je pojavil tisto leto].

Leta 1578 med drugim: *Postilla, to je kersčanske evangelske predige, verhu vsakiga nedelskiga evangelija ... za hišne gospodarje, šole, mlade inu preproste ljudi. Od Joann. Spangenbergja na vprašanje inu odgovor*

izložena [prevod Sebastijan Krelj, ki je izdal zimski del z naslovom *Slovenska postilla* v Regensburgu 1567, in Jurij Juričič; predgovor Mandelc]; *Biblije, tu je vsiga Svetiga pisma prvi dejl, v katerim so te pet Mozesove bukve, zdaj prvič iz drugih jezikov v ta slovenski zvejestu stolmačene, sred kratkimi inu potrebnimi argumenti čez vsak capitul ... inu z eno potrebno slovensko predgovorjo, v kateri je kratka summa, prid inu nuc letih bukvi zapopaden* [prevod in predgovor Dalmatin]; Anton Vramec, *Kronika vezda znovič spravljená kratka slovenskim jezikom* [v kajkavščini; prvo hrvaško zgodovinopisno delo, pisec je bil takrat župnik v Brežicah].

Leta 1579 med drugim: *Kersčanske leipe molitve za vse potrebe inu stanuve, na vsaki dan skuzi cejl tjedan* [Johannes Habermann; prevod Janž Tulščak, pridigar v Metliki in Ljubljani; 2 izdaji]; *Ta celi catehismus, eni psalmi inu tih vegših godi, stare inu nove kersčanske pejsmi, od P. Truberja, S. Krelja inu od drugih zložene, zdaj zupet na novu popravlene, inu z veliku lejpimi dihovnimi pejsni pobulšane* [Dalmatinova priredba katekizma; tretja popravljena in dopolnjena izdaja

Trubarjeve pesmarice iz 1563, tokrat brez not]; Jakob Strauss, *Almanach* [koledar s pojasnili za leto 1579].

Leta 1580 med drugim: *Elementale Labacense cum Nomenclatura trium linguarum latinae, germanicae et sclavonicae* [avtor Adam Bohorič, ni ohranjeno; morda dva ločena tiska: šolska začetnica oziroma berilo in šolski latinsko-nemško-slovenski slovarček; izpričano v registru stanovske srednje šole z navedbo »um 1580«, tj. »okoli 1580«]; *Otročja [tabla oz. Biblija]* [avtor morda Bohorič, ohranjeno le po kosih; znani deli besedila so razlaga desetih božjih zapovedi na podlagi Luthrovega katekizma]; *Perve bukve Mozesove, Genesis imenovane* [poskusni odtis za Dalmatinovo Biblijo, na obeh straneh lista, začetek Geneze]; *Salomonove pripuvisti, tu je kratki, lejpi inu vsem, starim inu mladim ludem potrebni navuki* [prevod iz Stare zaveze Dalmatin]; *Catehismus. Tu je ti narpotrebniši štuki naše kersčanske vere, sred kratko zastopno izlago inu Hišno tablo, inu drugimi potrebnimi navuki* [prevod in priredba Luthrovega katekizma, zelo verjetno Dalmatin; odkril Oskar Sakrausky v Zagoričah na avstrijskem Koroškem leta 1960].

Albert Majder

ŠTEFAN KÜZMIČ

»Štefan Küzmič je glavni pisatelj prekmurskih evangeličanov in v knjigah največkrat omenjano ime med prekmurskimi pisatelji.« Tako je zapisal v uvodnem delu svoje antologije *Izbor prekmurskega slovstva* prof. dr. Vilko Novak. V biografskem geslu v *Enciklopediji Slovenije* pa je mag. Franc Kuzmič o pomenu Küzmičevega prevoda Nove zaveze poudaril: »Delo je verskega in splošno kulturnega pomena, saj je močno vplivalo na razvoj prekmurskega slovstva. Bilo je nepogrešljiv pripomoček, zgled in bogata zakladnica jezika.«

S pojmom »prekmursko slovstvo« ali »prekmurska književnost« označujemo književna dela Slovencev, ki so sodili pod ogrsko krono. V obliki tiskanih knjig so izhajala od začetka 18. stoletja. Prva pisca sta bila Franc Temlin in Mihael Sever. Ta dela so bila pisana v prekmurskem knjižnem jeziku in takratnem madžarskem črkopisu. Začetniki tiskane prekmurske književnosti so bili protestantski duhovniki in učitelji, ki so za svoje delovanje in za poglobljeno versko življenje ljudstva pogrešali osnovnih knjig in priročnikov v ljudskem jeziku. Štefan Küzmič je v predgovoru k svojemu katekizmu, natisnjenem leta 1754, prizadeto zapisal, da z žalostnim srcem in bridkimi

solzami gleda razgnane ovčice brez pastirja in lačne Božje besede. Med vzroki za svoje književno delovanje je poudaril, da je šibko ljudstvo v zmedenih časih prepuščeno verski plitkosti, nepoznavanju verskih nauk, pehanju za minljivimi gmotnimi dobrinami in brezbriznosti do duhovnosti. Zapisal je (v transkripciji Vilka Novaka):

»Dönok te naj vékši [zrok, šteri me je na pisanje (...) podigno,] je [...] nej li samo znami narodjena skvarjenost, nego ešče i správlena po vnougoj vu etom zbloudnom vrejmeni hüdoj šegej hüdouba na teliko, da se nevolno lüstvo li z sühim Krstšanskim iménom ino spráznov njega võrov hváli; v kom pa ona stoji, skoro rávno tak ne vej, liki zdaj narodjeno dejte; geto se vsáki li za ta preidouča zemelska, za svoje tejlo, za jejstvino, pítvino i odeteo nouč dén trüdí, a za ta nebeška pa, za ta düševna i za ta zgoránja, gde je Kristus, na desnici Božoj sidéči, cilou nišče nikaj nemára. – Dabi se záto ta nevola med našim Slovenskim národom skákšim tálom zvráčiti mogla: vtákši red sem postavo vse eto delo, da, liki sem njemi ime dáo: *Võre krstšánske krátki návuk*, tak prouti tomi nikaj nouvoga i zmišlenoga, nego li tisto staro včenje vsebi zdržava, štero je od začétká svíta bilou i štero je vsákšemi krstšánskoga

vadlūvanja človeki na zveličanje vsega več potrebno znati. Ar predevsem sem od S. Pisma, skoga i na kom cejli ete cimper stoji, li nakráci gúcao [...].«

Značilno je, da je protestantska prekmurska književnost nastajala med begunci in pregnanci. Kakor je prikazal Franc Kuzmič v članku v reviji *Stati inu obstati* (št. 1-2), je bilo po zmagi protireformacije na začetku 17. stoletja in po določitih zakonov iz leta 1681 in leta 1687 protestantsko bogoslužje in šolstvo dovoljeno samo v tako imenovanih artikularnih krajih. Za prekmurske Slovence so bili najbližji artikularni kraji Nemes Csó, Dömölk in Surd. Slovenskim protestantom v Prekmurju so bile leta 1732 odvzete še zadnje cerkvene občine na Goričkem, namreč občine Hodoš, Gornji Petrovci, Kančovci in Selo, ki so zajemale 35 vasi. Številne slovenske protestantske družine so se izseljevale v artikularne kraje že pred tem ukrepom, zlasti pa še po njem. Največ jih je prišlo na dotlej neobdelana zemljišča v Šomoški županiji. Njihovo evangeličansko versko središče je bil Surd.

Štefan Kūzmič se je rodil v Strukovcih najverjetneje leta 1723. Šolal se je na madžarskih šolah in od leta 1744 do leta 1747 na evangeličanskem liceju v Bratislavi. Tu se je seznanil s slovaškimi in zelo verjetno tudi z nekaterimi osrednjeslovenskimi protestantskimi knjigami. Leta 1751 je prišel v artikularni Nemes Csó za učitelja na latinski šoli. O delovanju Štefana Kūzmiča – ali Števana, kakor se je sam podpisal – je bilo objavljenih precej del, poleg spisov Vilka Novaka, Mihaela Kuzmiča in Franca Kuzmiča med drugim leta 1974 *Zbornik Štefana Kūzmiča* in leta 1976 knjiga Franca Šebjaniča z naslovom *Štefan Kūzmič in njegovo delo*. Med pomembnimi podatki in dokumenti je tudi pismo bratislavskega pastorja Samuela Wilhelma Serpiliusa, ki je konec oktobra leta 1751 v latinščini pisal Kūzmiču v Nemes Csó:

»Zapomni pa si dobro (...) da nikdar ne odnehaš služiti svojemu prekmurskemu slovenskemu narodu z vsemi načini, kar jih je možnih, in z namenom, da širiš med njim odresilno spoznavanje krščanskega nauka in prizadevnost za resnično pobožnost. In tako ti hočem biti spodbudnik, da za dosego cilja sestaviš najprej v svojem prekmurskem slovenskem jeziku knjigo, ki jo imenujejo abecednik, da bi lahko starši, ki znajo brati, doma učili svoje otroke branja; dalje, da v ta jezik natančno prevedeš *Mali katekizem* blaženega Luthra. (...) Po preteku časa pa bi lahko z božjo pomočjo in v strahu božjem usmeril svojega duha in svoje delo v to, da bi dobro uredil in zbral v posebno knjižico izreke svetega pisma, ki največ dokazujejo, ali kar bi bilo še najbolj zaželeno, da bi točno prevedel *Novi zakon*. Ko boš imel kaj takega v tem jeziku pripravljenega, mi pošlji; jaz bom vsa prizadevanja usmeril v to, da bi lahko oskrbel sredstva za natis teh knjižic, da bi jih

mogli zastoj deliti med one uboge ljudi.«

Te pobude so postale Kūzmičevo življenjsko in delovno vodilo. Že leta 1752 je izšel njegov mali katekizem, leta 1753 pa abecednik z nekaj nabožnimi besedili. Mali katekizem je verjetno res izgubljen ali kje založen. To je dolgo veljalo tudi za abecednik, toda Franc Kuzmič je v razpravi, objavljeni v dvojni številki revije *Stati inu obstati* za leto 2006, prikazal dokaze, da je abecednik, ki ga hranijo v Državni nacionalni knjižnici v Budimpešti, pravzaprav pogrešana knjižica Štefana Kūzmiča. Omenjeni abecednik brez naslovnice obsega le osem strani. Na prvih dveh straneh so natisnjene črke in zlogi za začetni pouk branja, na naslednjih šestih straneh pa sledijo otroška jutranja, večerna in v vsakem času primerna molitev ter v obliki vprašanj in odgovorov osnovni verski nauki za otroke.

V tem Kūzmičevem obdobju je nastala tudi knjiga *Vöre krstšanske krátki návuk*, ki je bila natisnjena leta 1754 v saškem mestu Halle. Knjiga obsega 296 strani. Kūzmič je z upoštevanjem nasvetov pastorja Serpiliusa in zaznanih potreb slovenskih vernikov zbral vanjo odlomke iz *Svetega pisma*, prevod oziroma priredbo Luthrovega malega katekizma, nekaj molitev in 19 prevedenih verskih pesmi. Po domnevi Vilka Novaka je morda vanjo v taki ali drugačni obliki privzel svoj katekizem iz leta 1752.

Sredi leta 1755 je Štefan Kūzmič na prošnjo vernikov prevzel službo pastorja v Surdu v šomoški županiji. Tu je deloval do svoje zgodnje smrti leta 1779. Služba v narodnostno mešani evangeličanski občini je bila zelo zahtevna. Kūzmič je pridigal v madžarščini in prekmurščini.

Vrh Kūzmičevega književnega delovanja in tudi vrh prekmurske književnosti je njegov prevod *Nove zaveze*, ki je izšel v mestu Halle leta 1771 in je doživel več ponatisov. Po izročilu, ki po mnenju Vilka Novaka ni neverjetno, je Kūzmič pozneje prevedel tudi *Staro zavezo*, a ta prevod ni bil natisnjen. Kūzmič je sestavljal tudi pesmarico, to pa je dokončal in objavil leta 1789 Mihael Bakoš.

Predgovor k prevedeni *Novi zavezi* je opozarjal bralca, naj cení zveličavni pomen *Svetega pisma* in hvali Boga, da je poslal v vsak narod prizadevne može ter jih spodbudil k prevajanju v vse jezike sveta:

»Premisli tak vören Krstšenik, ki eta štēs, kak veliki i zveličanski hasek bode eto delo vu Božoj Cérkvi ešče pri tvojem odvejtki melo, i dáj hválo Bougi tvojemi za njegovo očinsko skrb, štero skažüje ksvojoj vu Židovskom i Grčkom jeziki bodoučoj, etomi svejti vö dánoj i do našega vrejmena zadržánoj rejči, geto je nej dopüsto, kabi ešče edna piknjica žnje prejšla. Razmiš stoga obilno, keliko hvále i ponižnoga srca svedoustva njemi moreš dati, kaj je vsákom vrejmeni vu vsákom národi tákše možáke, kotere je zjezikmi, zgjedrnostjom

i spobožnostjom gori osnájžo, na preobráčanje s. písma gori nadigno, da se skoro vtelikí rázložní jezíkmi, keliko jí je na svejti vsej vídijo te s. knige.«

Predgovor je napisal Jožef Torkoš, ki je bil Madžar, evangeličanski cerkveni predstojnik v Šopronu in ugleden teološki pisec. Toda pri stavkih o Slovencih, Slovanih in prevajanju v jezik prekmurskih Slovencev je očitno moral sodelovati Küzmič. V predgovoru zveni zavest o slovanski pripadnosti prebivalcev med Muro in Rabo in o dragocenosti njihove etnične samobitnosti. Poudarjena je velika razširjenost Slovanov, kot vir pa je naveden uvod v Bohoričevo slovnico. Omenjeni so Trubar in glagolska *Nova zaveza* iz Ungnadovega biblijskega zavoda v Urachu, Dalmatinov prevod *Biblije* in gornjelužiškosrbski prevod Michala Frencela.

V takratnih razmerah, ko je upravna meja med avstrijskimi in ogrskimi deželami preprečevala prekmurskim Slovincem tesnejše stike s Slovenci zahodno in južno od Mure, je bil Küzmič kljub temu, da je poznal jezikovno sorodnost Prekmurcev s Štajerci in Kranjci, prepričan, da je knjižna slovenščina protestantov 16. stoletja prekmurskemu ljudstvu preveč tuja, da bi dovolj razumelo svetopisemska besedila. Samosvojost jezika Slovanov med Muro in Rabo in takratno potrebo po samostojnem, prekmurskem prevodu *Nove zaveze* je zato poudaril tudi predgovor:

»Što de tak kráto našim med Mürom i Rábom prebívajoučim Slovenom te s. Bože knjige na svoj jezik, po šterom samom li vu svoji Prorokov i Apoštolov písmaj guččega Boga razmijo, obračati? Geto je i njim zapovidáva Gospodin Boug šteti, da je moudre včínijo na zveličanje po vöri vu Jezuší Kristuší. Tou pa ni s Truberovoga, ni z Dalmatinovoga, ni Frencelovoga, niti znikakšega drügoga obračanja čakati nemorejo. Ár tej naši Vogrski slovenov jezik od vsej drügi dosta tühoga i sebi lastivnoga ma. Zâto je potrejbno bilou tákšemi človeki naprej stoupiti, ki bi vetom delao Bougi na diko, a' svojemi národi pa na zveličanje. Liki je i Gospodin Boug na tou nadigno Števana Küzmiča Šurdánskoga Farara, ki je z Grčkoga pouleg premouči i pomáganja

Düha svétoga z velikom gjedrnostjom na ete, kákšega štész i čüješ, jezik cejli Nouvi Zákon obrnjeni.«

Küzmič je s svojimi miselno in izrazno zahtevnimi besedili ustvarjalno oblikoval nadnarečni prekmurski knjižni jezik. Pozneje so knjižno prekmurščino razvijali tudi katoliški pisci in je bila v širši rabi do leta 1919. Küzmič je pri glasovju, oblikah in besedju izhajal iz svojega domačega govora. Le v nekaterih sestavinah je sledil kajkavskim vplivom. Prevezel je nekatere izraze in besedne zveze iz Dalmatinovega prevoda, verjetno pa je pri Dalmatinu dobival tudi pobude za tvorjenje novih besed iz domačih osnov. V Küzmičevem *Novem zakonu* je iz govora na Ravenskem in Goričkem ohranjenih veliko starih slovenskih in slovanskih besed. Lepoto njegovega jezika so cenili ugledni slovanski filologi 19. stoletja.

Štefan Küzmič je torej dosledno in osupljivo uspešno uveljavil Luthrovo načelo živega jezika. Tudi predgovor k *Novi zavezi* je posebej opozoril na dragocenost skrbnega prelitja svetega pisma v bralčev in poslušalčev materni jezik:

»Obslejdñjim razmiš i eto, ki ete Nouvoga Zákona s. Slovenske knige vtvojem maternom jeziki štész ali je šteo bodeš: skak veliko hválo dávanjem tvojega Bog? dobrou to cilou nezračúnano moreš zvišavati i čestiti; eti knjig spravitela pa za njegovo skrbli vost, štero je ktebi i ktvojemi lüstvi skázao, vkákšem poštennej i vrejdnosti si dužen držati, ka se ti te od srebra i zláta dragši kinč, brez šteroga so tvoji stariši bilí i stebom vret od vnogo vrejmena želno čakali, zdaj brezi vsega vüpanja ino trüda tvojega vu tvoje roke da, da tak zednoga strána poslušajöči, zdrügoga pa štéči guččega tebi Boga vetom jeziki dobro razmeti, i njegovo volo razmevši ktvojemi naj bole vekivečnomi zveličanji ravnati moreš.«

Dušan Voglar,
oddaja *Enciklopedija Slovenije* na programu ARS
Radia Slovenija 25. 10. 2006,
citate je prebral mag. Geza Filo,
evangeličanski duhovnik v Ljubljani

STATI INU OBSTATI, 3-4 ŠTEVILKA

Ob letošnji dvojni številki (številki 3-4) revije *Stati inu obstat* želim opozoriti na nekaj njenih značilnosti in zanimivosti.

Razprave, študije in njihova težišča so v letošnji dvojni številki drugače razporejeni kot v lanski. Začenjamo s prispevki, ki prikazujejo sodobno protestantsko teološko, filozofsko in kulturološko misel oziroma nekatere njene vidne predstavnike. Na prvem mestu je teološka študija o pnevmatološki ekologiji, ki jo je avtor, Ciril Sorč, posvetil Jürgenu Moltmannu ob njegovi 80-letnici. S tem izraženi čestitki znamenitemu tübinškemu protestantskemu teologu se tako pridružuje tudi uredništvo. Študija Cvetke Hedžet Tóth se posveča izjemni osebnosti in delu – pri nas premalo znanega – protestantskega teologa, filozofa in zdravnika, tudi Nobelovega nagrajenca za mir, Alberta Schweitzerja (1875–1965), ki je večji del svojega življenja preživel kot zdravnik gobavih bolnikov v Afriki. Stota obletnica rojstva in izid slovenskega prevoda izbora iz njegovega dela ob 60. obletnici njegove smrti v nacistični ječi sta bila neposredni izziv za predstavitev in razpravo o Dietrichu Bonhoefferju (1906–1945), ki jo je pripravil Nenad Hardi Vitorovič. Da Bonhoefferjeva misel ne izziva pozornosti le ob obletnicah, priča tudi razprava Marka Kerševana, ki sicer piše o piše o protestantizmu in svetem v (post)modernem svetu. Sklop razprav končuje pregledna študija Gorazda Andrejčiča, ki odkriva korenine sodobnega pojmovanja verske svobode (tudi) v nazorih in ravnanjih anabaptistov in njihovih naslednikov: njegov prispevek tako poveže obravnavo sodobne problematike z obravnavanjem protestantizma v času reformacije.

Obravnavanje slovenskega protestantizma 16. stoletja kot tokrat drugega težišča Razprav, študij uvajajo prispevki, ki govore o njegovih knjižnih in posebej jezikovnih prizadevanjih. O nekaterih vprašanjih, povezanih z Bohoričevo slovnico, piše Kozma Ahačič; Megisserjeva večjezična slovarja s konca 16. stoletja in slovensko besedišče v njih analizira z zornega kota razvoja knjižne norme Majda Merše; Franc Novak raziskuje oblikovanje pisne norme ob primeru uporabe predpon v- in u- pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja. Franc Kuzmič piše o usodi domnevno neohranjenega abecednika Števana Kuzmiča in dokazuje, da je bibliografsko še neobdelan primerek vendarle ohranjen v Budimpešti.

Prispevki, ki govore o Trubarjevem delu, zaokrožajo razdelek razprav in študij. Alojz Jembrih piše o prevajanju in izdajanju hrvaških knjig (v glagolici in

cirilici) v Urachu ter o Trubarjevem delu, sodelovanju in nenazadnje kritičnem stališču pri tem. Glavni del revije sklepa pregledna študija Igorja Grdine o pogledih na Trubarja in njegovo delo na Slovenskem vse do najnovejšega časa. Avtor se v obsežnem besedilu ob prikazu pogosto kontroverznih pogledov ni izogibal lastnim presojam tako samega Trubarjevega dela kot sodb o njem. In če smo številko in razprave že začeli z obletnicami: v Grdinovi razpravi je osvetljen tudi Aškerčev prispevek k »repciji« Trubarja. Prav(ično) je, da je bil Aškerc ob letošnjem jubileju – 150. obletnici rojstva – (vsaj) tako deležen pozornosti tudi za ta svoj prispevek slovenski kulturi. Sicer pa bomo Aškerc v tej številki srečali še enkrat.

V rubriki **Bilo je povedano** objavljamo krajši izbor iz nemško napisane obsežne Dimitzove zgodovine Kranjske (1874–76): odlomki, ki jih je prevedel Dušan Voglar, govore o prav zgodnjih začetkih protestantizma na Kranjskem.

Razgledi, vpogledi tokrat z izborom odlomkov iz diplomske naloge Brede Dvořák Drašler ponujajo vpogled v nastajanje obnovljene (nemške) protestantske cerkvene občine v Ljubljani v 19. stoletju. Diplomaska naloga je nastala pod mentorstvom Bogdana Dolenca na Teološki fakulteti na osnovi še neprevedenih in neobjavljenih tipkopisov/letopisov, ki jih hrani evangeličanska cerkvena občina v Ljubljani.

Potreti, ki naj zajemajo predvsem pomembne raziskovalce protestantizma na Slovenskem, tokrat predstavljajo Franceta Kidriča (1880–1950) in Oskarja Sakrauskega (1014–2006), letos umrlega avstrijskega evangeličanskega škofa in raziskovalca slovenskega protestantizma, posebej na Koroškem. Člani društva se bodo spomnili njegove zavzetosti za slovenski protestantizem, ki so jo doživeli ob srečanju z njim maja 2005, ko so obiskali evangeličanski muzej v Brežah (Fresach) na Koroškem; tega je ustanovil Sakrausky in ga tudi v visoki starosti vodil prav do smrti.

Kot **Prevod** objavljamo izbrane dele luteranskega veroizpovednega besedila Formula concordiae iz leta 1577 (v prevodu Božidarja Debenjaka). Concordio so ob vztrajnem Trubarjevem prizadevanju podpisali protestantski duhovniki tudi na Kranjskem in Štajerskem in nazadnje tudi na Koroškem. Trubar naj bi jo leta 1581 objavil v slovenskem prevodu (po Ruplu, Slovenski protestantski pisci, str 25), toda doslej se še ni našel noben izvod.

V rubriki **Kronika** (dogodkov, ki naj dobijo širši in trajnejši odmev) objavljamo govor ministra za kulturo Vaska Simonitija na proslavi Dneva reformacije 2005,

poročilo o kolokviju v Krškem o vlogi in pomenu krških protestantov (predvsem Bohoriča in Dalmatina) in zapis ob razstavi o življenju švedskega slavista in prevajalca Alfreda Jensena (1859–1921) na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki je obudila tudi spomin na njegovo prijateljstvo z Antonom Aškercem in na švedskega pesnika Carla Snoilskega (1841–1903), verjetno potomca ljubljanske protestantske družine Znojlišek, katere člani so se izselili v času protireformacije.

Tudi letošnja dvojna številka je izšla zgolj s pomočjo sponzorjev in članov društva, ki so revijo naročili vnaprej. Vsem se v imenu uredništva in izvršnega odbora društva najlepše zahvaljujem. Revija je v prodaji v knjigarni Filozofske fakultete v Ljubljani, naročiti pa jo mogoče na sedežu društva.

dr. Marko Kerševan,
glavni urednik

PROTESTANTIZEM, SLOVENSKA IDENTITETA IN ZDRUŽUJOČA SE EVROPA

V zborniku *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa*, ki ga je letos izdal Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, je objavljeno gradivo, ki je nastalo v okviru raziskovalnega projekta »Slovenska identiteta in združujoča se Evropa«. Vodja projekta prof. dr. Marko Kerševan je v uvodu v zbornik med drugim zapisal:

»Raziskava si je zastavljala vprašanje, kakšne so potrebe in možnosti, da se protestantizem pojavlja kot ena od povezovalnih/razlikovalnih sestavin slovenske identitete, slovenske prepoznavnosti navzven in samozavesti navznoter v procesu vključevanj v združujočo se Evropo. Odgovor je na eni strani odvisen od tega, kakšne so potrebe in možnosti, da je protestantizem v svoji jezikovno-kulturni vlogi sprejet kot skupna, Slovence povezujoča dediščina (ne glede na sedanje religijske delitve in opredelitve) in je (vsaj) kot tak vključen v slovensko »kulturno memorijo« (»kulturne memorije«), in na drugi strani od vloge, ki jo bo imel »religijski faktor« pri nadgrajevanju Evropske unije v »skupnost skupnih vrednot« (poleg gospodarske in politične skupnosti), ter seveda od vloge protestantizma pri tem. Raziskava je vsekakor potrdila, da je protestantizem v svoji jezikovno-kulturni vlogi in dediščini dejansko in smiselno vključen v slovensko kulturno memorijo oziroma memorije, skozi katere se vzpostavlja in izraža slovenska nacionalna identiteta. [...]

Razvidnejša, bolj argumentirana in tudi bolj diferencirana podoba protestantskega elementa v kompleksnosti slovenske identitete olajšuje promocijo Slovenije kot odprte družbe navzven in njeno uresničevanje navznoter. S protestantskim elementom se slovenska družba kaže kot družba, katere odprtost

temelji tudi na izrazito produktivni zgodovinski recepciji enega glavnih evropskih duhovnih tokov, kakršen je bil reformacija. Slovenski protestantizem je zgodovinski dokaz in sodobna garancija, da je slovenska družba ob vsem prevladovanju katolištva sposobna verske raznolikosti in njene produktivne aktualizacije tudi v oblikah, ki niso posledica priseljevanja in globalizacije. Ustrezno vključevanje protestantske vsebine – še enkrat: ob upoštevanju drugih sestavin, tudi versko dominantnega katolištva – v slovensko identiteto, v (samo)zavest in (samo)podobo Slovencev in Slovenije, lahko naredi to identiteto in to (samo)podobo bolj diferencirano, zato bolj odporno in hkrati bolj odrpoto pri srečanju z raznolikostjo evropskega in globaliziranega evropskega prostora.«

Zbornik sestavljajo besedila: **Marko Kerševan**: *Slovinci in protestantizem danes* (obravnavava med drugim: protestantizem v slovenski/nacionalni »kulturni memoriji«, protestantizem in protestantske cerkve na Slovenskem danes, protest(antizem) in/kot konflikt, posredna navzočnost v modernih vrednotah in psiholoških lastnostih); **Andrej Kurillo**: *Religija in nacionalizem* (religija in nacionalna izvoljenost, protestantizem in nacionalizem, nacionalizem kot sekularna religija, pravoslavje, islam in nacionalizem); **Sabina Mihelj**: *Protestantizem in slovenski nacionalizem* (nacije in nacionalizmi, nacionalizem in religija, analiza medijskih predstavitev ob dnevu reformacije 1992–2003); **Anja Zalta**: *Protestantizem med koroškimi Slovenci* (zgodovina protestantizma na Koroškem, protireformacija in kriptoprotentantizem, tolerančni patent Jožefa II., Zagoriče, bukovištvo); **ista**: *Protestantizem na slovenskem Štajerskem v prvi polovici 20. stoletja* (kratek pregled od začetkov do 1914, gibanje »Proč od Rima«, pojav organizacije Südmark, vloga

evangeličanskega duhovnika Mahnerta in boj za Podravje, prevratni časi 1918, nemški seniorat in evangeličanska skupnost v Mariboru 1918–41, zveza Kulturbund in njena povezanost z evangeličansko cerkvijo, mariborska evangeličanska cerkvena občina med okupacijo in po njej); **Franc Kuzmič**: *Evangeličanska cerkev v slovensko-madžarskih odnosih v Prekmurju* (zgodovinske okoliščine pred 20. stoletjem, časovni pregled z mejniki 1900, 1918, 1945 in 1991); **Mihael Kuzmič**: *Švicarska reformacija in njeni vplivi na Slovenskem* (stiki v 16. stoletju, Zwingli, Bullinger, Calvin, anabaptisti; reformirana cerkev med ogrskimi Slovenci v 16. in 17. stoletju, reformirana cerkev v Ljubljani od sredine 19. stoletja, kalvinska in prezbiterijanska usmeritev J. L. Miheliča v Ameriki, Reformirana cerkev v Sloveniji, današnje teološko zanimanje za nauke švicarskih reformatorjev); **Nenad Hardi Vitorovič**: *Protestantizem v polemikah ob štiristo letnici Trubarjevega rojstva* (splošne tendence, J. E. Krek, J. Benkovič, A. Aškerc in J. Tominšek, J. Gruden, V. Steska,

I. Lah, I. Prijatelj, E. Kristan, A. Prepeluh, I. Cankar, J. Gruden, F. Ilešič, F. Kidrič); **isti**: *Protestantska »politična teologija«* (Jürgen Moltmann, Miroslav Volf, Eberhard Jüngel, perspektive krščanske »politične teologije«); **isti**: *Evropske protestantske cerkve in združevanje Evrope* (razvoj do 1992, Evangeličanska cerkev v Nemčiji, Nizozemska reformirana cerkev, evropska ustava in Turčija, perspektive in trenutno stanje); **Geza Filo**: *Pregled sodelovanja slovenske Evangeličanske cerkve s protestantskimi cerkvami in ustanovami* (sodelovanje z drugimi evangeličanskimi cerkvami in evropskimi ustanovami in organizacijami protestantskih Cerkev); **Sonja Žagar**: *Vizualno-simbolna obeležja protestantizma v slovenskem prostoru* (imena ulic, trgov ipd., spomeniki, kipi, poimenovanja osnovnih šol, društev, ustanov); **Alojz Cindrič**: *Izbrana bibliografija o protestantizmu na Slovenskem* (1995–2005).

Zbornik je v prodaji v knjigarni Filozofske fakultete na Aškerčevi cesti.

ZBORNİK

VALVASORJEVEGA RAZISKOVALNEGA SREDIŠČA V KRŠKEM

Valvasorjevo raziskovalno središče v Krškem je leta 2006 izdalo zbornik *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško*. Zbornik je sad istoimenskega raziskovalnega projekta, v njem pa je objavljeno gradivo s kolokvija *Vloga in pomen »krških«* protestantov 9. marca 2006 v Krškem.

V prispevku z naslovom *Posavsko narečje in Jurij Dalmatin. Nekateri samoglasniške stičnosti* je dr. Melita Zemljak Jontes, docentka na Pedagoški fakulteti v Mariboru, prikazala, da se v Dalmatinovem jeziku kažejo nekatere tipične dolensko-štajerske narečne značilnosti. Umetnostna zgodovinarka in podiplomska študentka Daša Pahor, ki se ukvarja s protestantsko arhitekturo na Slovenskem, je v prispevku *Leskovška župnijska cerkev in njena gradnja v času protestantizma* najprej opozorila, da je bil v času gradnje in dokončanja cerkve (proti koncu 40. let oziroma sredi 16. stoletja) leskovški župnik Martin Duelacher, ki je bil tesno povezan z Ivanom Ungnadom, Duelacherjev vikar Ivan Zistlpacher pa je bil najverjetneje protestant. Posebnost cerkve je kamnita prižnica iz leta 1545; na njenem osmerokotnem delu je

polje z verzi v nemščini, ki pa razlagajo grb na desni; za ta grb z zvezdo, lilijo in deteljico še ni ugotovljeno, čigav naj bi bil. Daša Pahor domneva, da je grb, ki ga je stroka doslej spregledovala, pripadal kakemu humanistično usmerjenemu meščanu. Napis ima močan protestantski prizvok. Alenka Černelič Krošelj je s prispevkom *O podobi in sledih* predstavila projekte, ki jih izvaja Valvasorjev raziskovalni center Krško v sodelovanju z različnimi strokovnjaki in institucijami. Center želi zagotoviti ustrezno in kakovostno predstavitev zgodbe preteklosti v Valvasorjevem kompleksu. Med večjimi projekti centra je *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško* in v njegovem okviru je tudi evidentiranje in pregledovanje virov in gradiva o njunem življenju in delu. Alenka Černelič Krošelj opravlja to nalogo z raziskovanjem v arhivih in drugih zavodih v Sloveniji in tujini, predvsem v Nemčiji.

Na kolokviju je mag. Viktor Žakelj, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, spregovoril o prizadevanjih društva.